

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

2. číslo / ročník XIII. / květen 2024 / cena 40 Kč

ODCHÁZENÍ ZUZANY ČAPUTOVÉ

Obsah

■ Úvodník

Návrat krále Václava (*Tomáš Fošum*) 3

■ TÉMA: Evropské volby

Evropská unie se loučí se světem včerejška. Stane se mocností? (*Karel Barták*) 4

Volby 2024: nemastné, neslané, evropské (*Antonín Berdych*) 6

■ Střední Evropa

Základy Visegrádu v sedmi lekcích (*Vít Dostál*) 9

Péter Magyar – jitřenka, nebo kometa maďarské politiky? (*Jan Blažek*) 11

Tři podstatné rozdíly mezi německými a rakouskými populisty (*Miroslav Šepták*) 13

Další hořký triumf Jarosława Kaczyńského (*Michal Lebduška*) 14

Mezi skandály a vyšetřováním. Úklid v polském Orlenu začal (*Petr Zenkner*) 16

Zuzana Čaputová odchází se vztyčenou hlavou (*Marián Balázs*) 19

■ Rozhovor

Jak maďarský Visegrád zvítězil nad polským Krakovem (*Tomáš Fošum*) 21

■ Kultura

Szczygieł musí zatančit (*Lucie Zakopalová*) 24

Tischnerovy Kasandřiny věštby (*Jaroslav Šubrt*) 25

Jak Invalida zvítězil nad Služkou i Světloplachostí (*Jan Gregor*) 26

■ Zraněná města

Jeruzalém na Labi v čase zateplování (*Jan Holovský*) 28

Demokratický střed

2/2024, vydáno v květnu 2024, ročník XIII.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Jan Blažek, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Demokratický střed, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Na plakátu k dokumentárnímu filmu *Tady Havel, slyšíte mě?* se nachází nápis *#chybitemam*. Od smrti Václava Havla uplynulo více než dvanáct let a pochopitelně spoustě pamětníků lidsky schází. Navzdory tomu ale nejde říct, že by ve veřejném prostoru absentoval. Naopak, odkazy na něj se objevují každou chvíli. Například dnešní předsedkyně dolní komory parlamentu Markéta Pekarová Adamová (TOP 09) se před posledními sněmovními volbami vyfotila v tričku s nápisem *Havel's not dead*. Současná vládní koalice vůbec bere Havla za svého. Když se v létě 2022 ujímala půlročního předsednictví v Radě Evropské unie, zvolila si za své motto název jeho textu z roku 1996 *Evropa jako úkol*.

Z odkazování současné vlády na prvního českého prezidenta trčí jeden paradox, na který upozorňuje kupříkladu politolog Lubomír Kopeček. Nejsilnější vládní strana ODS se dnes hlásí více k Havlovi než ke svému zakladateli Václavu Klausovi. Přitom právě čím dál tím otevřenější soubor dvou Václavů představoval jednu z hlavních dělicích linií české politiky na přelomu tisíciletí. Jednalo se do značné míry o vzájemnou osobní averzi, ale tu nešlo úplně oddělit od sporů v ideové rovině. Ten nejznámější by se dal s nadsázkou popsat jako střet politických stran s občanskou společností. Tehdejší předseda ODS Klausrazil teorii, že pokud se někomu něco nelíbí, ať si založí stranu a uspěje ve volbách. Prezident Havel zase zdůrazňoval nezanedbatelnou roli občanských iniciativ v politickém životě.

Příklon dnešního vedení ODS k Havlovi pramení z několika příčin. Jednou z nich je skutečnost, že svár o „nepolitickou politiku“ zavál čas. Pravdu tehdy měli svým způsobem oba Václavové, funkční parlamentní demokracie se neobejde ani beze stran, ani bez silné občanské společnosti. Navíc Havlův přístup k politickým stranám se vyvíjel od velmi kritického postoje v disidentské esejí *Moc bezmocných* (1978) až k jejich akceptaci v knize *Prosím stručně* (2006).

Na Havlovi nakonec nebyla nejdůležitější jeho představa o vhodné formě organizování politického života, ale jeho naplno prožívané občanství. Svým vlastním příběhem dokládá, že má smysl se snažit měnit věci k lepšímu, i když to moc nadějně nevypadá. Během komunistického režimu byl opakovaně vězněn, ačkoliv se žaláři mohl vyhnout, ať už emigrací, nebo prostě jen utlumením opozičních aktivit.

Jako statečnému disidentovi a uznávanému dramatikovi mu po roce 1989 ležel svět u nohou. Havel se stal symbolem pádu komunismu ve střední Evropě, přestože československý disent byl ve srovnání s polským málo početný. Jenže Havel byl po roce 1989 pro Západ srozumitelnější a přijatelnější než někdy prchlivý Lech Wałęsa. Havlovo renomé otevíralo po sametové revoluci naší zemi leckteré dveře. A dodnes má jeho jméno zvuk. Například předsedkyně Evropské komise Ursula von der Leyen citovala Václava Havla v roce 2019 při svém prvním projevu v Evropském parlamentu.

Hlásit se k Havlovi před zahraničním publikem zkrátka znamená sázku na jistotu. Nicméně současná česká vláda v čele s Petrem Fialou (ODS) tak nepochybně činí i z přesvědčení. Za domácí kroky sice čelí kritice zleva i zprava, ale za zahraniční politiku sklízí od velké části společnosti chválu. A její mezinárodní politika je de facto „havlovská“.

Obsahuje pevnější přimknutí se k EU a NATO a snahu pomáhat napadené Ukrajině před ruským útokem. O kremelském imperialismu a Putinově režimu neměl Havel iluze. Po ruském vpádu do Gruzie v roce 2008 prohlásil, že největším problémem Ruska je to, že neví, kde začíná a kde končí. To tehdejší prezident Václav Klaus tvrdil, že za válku mohou Gruzíni.

V podobném duchu pokračuje politický penzista Václav Klaus dodnes. Už deset let omlouvá ruskou vojenskou agresi vůči Ukrajině tím, že ji vyprovokoval Západ. Není tedy divu, že se dnešní ODS ke svému zakladateli už nechce znát. A obrací se raději k Havlovi, s nímž ostatně byla v těch nejdůležitějších zahraničněpolitických otázkách po většinu devadesátých let na stejné vlně. Klaus se již tehdy coby premiér občas choval podezřele, ale v porovnání s dneškem se držel hodně zpátky.

Vzhlížení Fialova kabinetu k Havlovi má ještě jeden pádný důvod. A sice situaci na české politické scéně. V Poslanecké sněmovně najdeme vedle pěti vládních stran už jen dvě pseudohnutí řízená autoritářskými vůdci. Chybí tam tak standardní opozice. Pokud se tedy pětikoalice do značné míry oprávněně zaštiťuje obranou demokracie, je celkem pochopitelné, že si na pomyslný štít maluje svobodomyšlného Václava Havla.

Tomáš Fošum

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 300 Kč.

Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.

Evropská unie se loučí se světem včerejška. Stane se mocností?

Blíží se volby do Evropského parlamentu. Tentokrát zajímají podle průzkumů více lidí než obvykle, a to napříč kontinentem včetně Česka. Zabýváme se tím, jak politické strany sestavují kandidátky, kdo na nich je, jaké šance má Ursula von der Leyen pokračovat v čele Evropské komise a kdo asi tak obsadí na příštích pět let další vysoké posty na evropském Olympu. Průzkumy veřejného mínění ukazují, že ve volbách posílí krajní pravice a také euroskeptičtí národovci, ale zase ne natolik, aby to vyloučilo pokračování prointegrační většiny politického středu, tedy lidovců, socialistů a liberálů.

Až se usadí volební prach, uvidíme krajinu posetou výzvami a překážkami. A uvědomíme si, že ti, koho jsme právě zvolili do Evropského parlamentu, a ti, koho naši političtí lídři vynesli do vysokých funkcí, to nebudou mít vůbec lehké. Budou se střídát u kormidla v době, kdy se stupňuje ruská vojenská hrozba, kdy Evropa ztrácí dech v konkurenčním boji s Čínou a Spojenými státy, kdy je třeba masově investovat do digitální i kontroverzní zelené transformace. Kdy narůstá hrozba nových migračních vln z jižního sousedství a řada členských zemí se potýká s autoritářskými protievropskými politickými tendencemi, které se těší stále větší veřejné podpoře.

Jak na tyto výzvy reagovat? A je vůbec možné se v sedmadvaceti členech shodnout na adekvátní odpovědi? Může nás těšit, že dosud se to víceméně dařilo. EU zvládla covidovou krizi. Nakoupila dost vakcín pro všechny, půjčila si peníze na postcovidovou obnovu ekonomik, ačkoliv to neměla ani v plánu, ani v popisu práce. Sjednotila podporu členských zemí pro napadenou Ukrajinu, vojenskou i finanční, zavedla proti Rusku bezprecedentní sankce, otevřela Kyjevu perspektivu členství. Nezapomínejme, že tohle všechno se dělo jednomyslně; EU je pořád převážně mezivládní organizace a pro takovéto kroky musejí zvednout ruku všechny vlády.

Jenže po dvou letech obranné války Ukrajině chybějí zbraně i síla, Rusko má navrch a vyhrožuje. Evropa ztrácí postavení na světovém obchodním kolbišti, což podvazuje její budoucí ekonomickou moc a blahobyt jejích obyvatel. Vnitřní odpor vůči integraci v řadě zemí sílí, ochabuje odolnost vůči ruské propagandě. Vlády „sedmadvacítky“ stojí před rozhodnutím, zda se chtějí společně stát světovou mocností, ekonomickou a obchodní, ale také politickou, bezpečnostní a vojenskou. Na globálním hřišti sama o sobě žádná země EU neobstojí. Bude to historická volba.

„Naše organizace, naše rozhodování i naše financování byly koncipovány pro svět včerejška, svět před covidem, před Ukrajinou, před výbuchem na Blízkém východě, před novým soupeřením velmocí. Nyní ovšem potřebujeme Unii, která bude odpovídat potřebám dnešního a zítřejšího světa,“ podotkl na nedávné konferenci Mario Draghi, italský expremiér a exguvernér Evropské centrální banky, jeden ze současných nejvlivnějších politiků. Jako by četl z jednoho listu s francouzským prezidentem

Emmanuellem Macronem, který v dubnovém projevu na Sorbonně vyzýval, aby se v EU přešlo od debaty o národní svrchovanosti k debatě o společné mocnosti. „Je to prosté: Mocnost Evropa bude světově respektována a bude schopna zajistit svou bezpečnost,“ zdůraznil Macron.

Tyto vize by zajisté nepadaly za normálních, tedy dřívějších okolností na úrodnou půdu. Jenže jsme se ocitli v konstelaci, která nepřipouští mnoho jiných alternativ. Macronův zásadní projev nezanechal sice v české kotlíně hlubší stopu, ale nevyvolal ani odpor. Nikdo nemůže ani v Praze popírat, že bezpečnostní hrozba z ruské strany existuje. Stejně jako existuje eventualita, že nás Spojené státy pod případným vedením Donalda Trumpa nechají na holičkách. Zatím se postupovalo poněkud chaoticky, někdy na vlastní pěst, jindy společně. Nyní bude nutné podporu Ukrajině, ale také budování evropské obranyschopnosti nejen sladovat, ale pokud možno přímo řídit. Tedy přesunout na evropskou úroveň nové pravomoci. Což se nebude každému líbit.

Nestačí, že se evropští členové Severoatlantické aliance (NATO) zavázali, že budou vydávat na obranu nejméně dvě procenta svého HDP. Zvýšené nákupy bude třeba harmonizovat a koordinovat, aby se neděly nesmyslně. Čili aby evropští členové NATO nevyhazovali peníze za něco, čeho je jinde přebytek, aby nekupovali děla různé ráže a nekompatibilní raketové systémy. S pomocí EU lze na evropské půdě obnovit průmyslové kapacity, které nebyly zapotřebí za dlouhého mírového spánku. Česko by na takovém posunu mělo vydělat. Francouzský komisař Thierry Breton, jenž tento program prosazuje, mluví o balíku jedné stovky miliard eur. V příští Evropské komisi, která bude ustavena na podzim, má ostatně poprvé vzniknout i úřad komisaře odpovědného výlučně za obranu, tedy především obranný průmysl.

Priorita priorit

Toto vše se děje na pochmurném pozadí ekonomického útlumu. Evropa se příliš zabývala covidem, válkou, ale také bojem proti klimatickým změnám, než jí došlo, že jí ujíždí vlak. Že se změnila poměry na světové šachovnici. Zatímco Čína hraje stále méně podle pravidel, pustily se do ochrany vlastního trhu vehementně také Spojené

Tři významní unijní aktéři: předsedkyně Evropské komise Ursula von der Leyen (vlevo), francouzský prezident Emmanuel Macron a italská premiérka Giorgia Meloni.

Foto: Wikimedia Commons/Dati Bendo/European Union, 2023/EC – Audiovisual Service

státy. Podle posledních údajů OECD poroste americká ekonomika v roce 2024 o 2,1 procenta, zatímco eurozóna o pouhých 0,6 procenta. Italský expremiér Enrico Letta ve své nedávné zprávě pro lídry zemí EU připomněl, že v roce 1993 byly americká a evropská ekonomika zhruba stejně velké. Od té doby vzrostl na druhé straně Atlantiku hrubý domácí produkt na obyvatele o 60 procent, zatímco v EU o pouhých 30 procent.

EU je prostě nucena povýšit konkurenceschopnost na prioritu priorit, tím spíše, že na rozdíl od USA je většina jejích členů závislá na exportu vesměs průmyslových výrobků. Politický směr vytyčil „pakt pro konkurenceschopnost“ schválený na dubnové schůzi Evropské rady. Na stole se pak objevila celá řada složitých návrhů a postupů, o kterých bude třeba politicky rozhodnout. Týkají se rozšíření

jednotného trhu EU na telekomunikace a energetiku. Propojení kapitálových trhů a mobilizace soukromého kapitálu, zejména úspor, ve prospěch evropské ekonomiky. Opakování masových společných půjček na injekce do investic. Uzavření dalších dohod o volném obchodu mezi EU a státy světa. Každý jeden z těchto návrhů je a priori kontroverzní.

Nová politická garnitura v Bruselu bude muset rychle řešit finanční problémy, protože nečekané výdaje na covid či Ukrajinu vyčerpaly předčasně sedmiletý rozpočet (2021-27). Bude třeba hledat další možné „vlastní zdroje“ pro financování rozpočtu, ale zejména zahájit diskusi o jeho celkovém navýšení pro období po roce 2027. První nástřel se očekává napřesrok. Většina vlád „sedmadvacítky“ souhlasí, že v budoucí Unii už nebude možné hospodařit s jedním procentem HDP členských států, pokud zde existuje ambice měřit se s největšími globálními hráči. Ty nejbohatší si ovšem dál myslí, že to možné je.

Unie si bude také muset poradit s urychlením digitální transformace. Jako první region planety se vybavila revoluční legislativou pro digitální trh, digitální služby a umě-

lou inteligenci. Nyní jde o to, aby jí tato regulace sloužila, nestahovala ji ke dnu. Takové nebezpečí hrozí ještě víc u každodenního používání zákonů z legislativního balíku Fit for 55, kterým se provádí Green Deal, Zelená dohoda pro Evropu. Ukazuje se, že evropští zákonodárci poněkud přehnali své zelené regulační záměry. Šedesátka nařízení a směrnic se stala, částečně právem, symbolem evropské byrokracie, která dusí podniky v okamžiku, kdy ekonomika potřebuje vzpruhu. Bylo by ovšem chybou stavět do protikladu boj proti klimatické změně a konkurenceschopnost. Spousta „zelených“ opatření v konečném důsledku prospěje planetě i ekonomice. Některé z těch, které neprospějí oběma, bude však třeba utlumit, i když se to ekologickým organizacím nebude líbit.

Trvalky: migrace a rozšíření

Rozebíhá se postupně také používání nového „migračního paktu“, který tolik vzrušuje českou politickou scénu. Uvidíme v praxi, jak se bude dařit zadržovat úplně všechny migranty na vnějších hranicích EU a řídit pak jejich „distribuci“ či povinné návraty do vlasti. Nakolik systém obstojí vůči případné další migrační vlně, spíše pravděpodobně vzhledem k válkám a klimatickým posunům na Blízkém východě a v severní Africe. A vůči svým odpůrcům uvnitř EU, jako je maďarský ministerský předseda Viktor Orbán či případný budoucí český premiér Andrej Babiš. Rodící se návrh, také z českého popudu, aby se EU poučila ve Velké Británii a vymyslela systém exportu migrantů do třetích zemí, bude dalším šrapnelem v beztak ohnivé diskusi.

Ve výčtu výzev nezapomínejme na budoucí rozšíření EU o země západního Balkánu, Ukrajinu, Moldavsko. Podobně jako v době, kdy se o členství ucházelo Česko a devět dalších zemí, se dnes hojně přetřásá nejen to, nakolik jsou jednotlivé státy „zralé“ k přijetí do EU, ale zda je sama Unie vnitřně, tedy institucionálně a finančně, na takový šok připravena. Čili co musí obě strany ještě udělat, aby k tomu došlo. Je velmi pravděpodobné, že žádný z kandidátů na členství během mandátu příštího Evropského parlamentu i Komise této mety nedosáhne; i největší optimisté mluví o roce 2030 jako o nejbližším možném termínu. Představa, že budoucí EU bude mít 33 či více členů, však ovlivní rozhodování v mnoha oblastech již nyní.

Pokud se voliči vydají od 6. do 9. června k urnám, budou chtít podpořit či potrestat vládní garnituru, vyslovit se pro tu kterou domácí politickou stranu. Evropská témata půjdou mnohdy stranou. Tyto volby jsou specifické tím, že se konají na národní úrovni a mají dopady na té evropské, přičemž tyto dvě roviny se do značné míry míjejí. Přesto z průzkumu BVA Xsight pro řadu předních evropských deníků vyplývá, že voliči od EU nejčastěji očekávají ochranu před válkou a pak také podporu zdravotnictví. Tedy zrovna oblasti, kde EU sice neoplývá pravomocemi, ale v posledních letech se vyznamenává. Mezi dalšími starostmi, které povedou lidi do volebních místností, jsou kupní síla, bezpečnost, terorismus, klima, migrace. Češi v průzkumu uvedli jako hlavní problém válku, zdraví na druhém a migraci (až) na třetím místě.

Karel Barták

Volby 2024: nemastné, neslané, evropské

V červnu se uskuteční další volby do Evropského parlamentu (EP), Česko bude vybírat jedenadvacet svých poslanců. Jde o volby, v nichž je u nás tradičně malá účast, ale které mívaly a mohou mít dopad na politickou situaci v zemi. Jaké efekty měly v minulosti a co můžou ovlivnit letos?

Nejdříve se podívejme na eurovolby jako takové. Mimořádně nízká účast, která v České republice nikdy nepřesáhla třicet procent, jim odebírá zásadní vypovídací schopnost o rozložení sil v zemi. Pětiletý volební cyklus se navíc nekryje se čtyřletým funkčním obdobím Poslanecké sněmovny či vedení krajů nebo obcí. Všechny čtvery předchozí volby tak sehrály svou individuální roli, v níž reagovaly na aktuální dění a samy ho částečně ovlivnily. Zajímavý průběh a svůj vliv má i proces nominace českého eurokomisaře, který následuje vzápětí.

Chaos a trafika

Pravděpodobně nejzásadnějšími volbami byly ty první, konané krátce po našem vstupu do Evropské unie v roce 2004. Tehdejší koaliční vláda Vladimíra Špidly (ČSSD, dnes

SOCDEM) trpěla vnitřními spory. Sociální demokraté byli navíc stále poznamenáni neúspěchem svého bývalého předsedy Miloše Zemana v parlamentní prezidentské volbě v roce 2003 a vůči premiérovi existovala široká vnitřní opozice. Naopak opoziční ODS byla v tu dobu sjednocená a posílená tím, že se prezidentem stal její zakladatel Václav Klaus. Pod vedením předsedy Mirka Topolánka byla tvrdým kritikem vnitřně nejednotné vlády.

Výsledek evropských voleb byl přesto pro vládní ČSSD šokem: zvítězila ODS s 30 procenty hlasů, druzí byli komunisté (20 procent), sociální demokracie skončila čtvrtá s méně než 9 procenty hlasů. Pro stranu, která několik let předtím výrazně vyhrála sněmovní volby a sehrála pak klíčovou úlohu při vstupu země do EU, to byla porážka zvláště citelná. Špidla následně nezískal dostatečnou důvěru vedení strany a z jejího čela odstoupil. Jeho nástupcem na

premiérském postu se stal dosavadní ministr vnitra Stanislav Gross, vnitřní konflikty ve straně a v koalici ale neustávaly. Chaos uvnitř ČSSD dal záhy prostor pro vznik fenoménu Jiřího Paroubka, k němuž se záhy dostaneme.

Pozoruhodný byl i výběr českého zástupce v Evropské komisi. Tuto funkci zastával od vstupu do Unie diplomat Pavel Telička, jeho následovníkem se měl stát ministr životního prostředí Miloš Kužvart. Po tragikomické blamáži, způsobené neznalostí angličtiny, však svou kandidaturu stáhl. Špidla následně podpořil Teličku, nakonec však vláda v demisi do Komise nominovala samotného Špidlu. Obraz premiéra, jehož vláda ho odešla po demisi do Bruselu, na dlouhou dobu dal této funkci image politické trafiky.

Evropě to osladíme

Druhé volby se v roce 2009 odehrávaly opět v napjaté politické atmosféře. Konaly se jen několik měsíců po pádu vlády Mirka Topolánka, která byla svržena v polovině českého předsednictví v Radě EU. Samo předsednictví vracelo předtím nepříliš populárnímu kabinetu důvěru, jeho pád iniciovaný předsedou ČSSD Jiřím Paroubkem byl

brán jako ostuda mezinárodního formátu. ODS využila image získanou během předsednictví, zatímco ČSSD tímto krokem zcela ztratila iniciativu.

Lze říci, že kampaň roku 2009 byla zdaleka nejostřejší a nejvyhrocenější ze všech voleb, které se v České republice dosud konaly. Odpor k předsedovi ČSSD v určitých skupinách obyvatel kulminoval v akci „vejce pro Paroubka“, kdy se on i další politici této strany opakovaně stali terčem masových vajíčkových útoků. Zjevně nešlo o samotné volby, byla to ale první veřejná příležitost, kdy část společnosti mohla aktivně reagovat na Paroubkovo kontroverzní působení. Podle autora tohoto textu šlo de facto o akt volebního násilí, které je vždy nepřijatelné.

Navzdory silným emocím ani tentokrát účast nepřekročila třicet procent. ODS dosáhla ve volbách 31,5 procenta hlasů, ČSSD pak 22,4 procenta, uspěli i komunisté a KDU-ČSL. Pro Paroubka i samu ČSSD, která osm měsíců předtím v krajských a senátních volbách vyvolala „oranžo-

Házení vajec na Jiřího Paroubka a další politiky ČSSD během kampaně před eurovolbami v roce 2009 vyvrcholilo na mítinku na pražském Andělu. Zleva stojí: Jiří Paroubek, Milan Urban, Petr Hulinský a Karel Březina.

Foto: Wikimedia Commons/Hypertornado

vé tsunami“, to byl začátek velkého propadu. Předčasné volby do sněmovny plánované na září 2009 zrušil Ústavní soud, hlasovalo se až v řádném termínu na jaře 2010. ČSSD ani ODS se k výsledkům okolo třiceti procent už nikdy nevrátily. Českého eurokomisaře nominovala úřednická vláda Jana Fischera, stal se jím diplomat Štefan Füle.

Volby druhého řádu

Oproti dvěma předchozím hlasování volby v letech 2014 a 2019 českou politiku příliš neovlivnily. Kopírovaly politické trendy a do dění v zemi zásadním způsobem nezasáhly. V obou zvítězilo hnutí ANO Andreje Babiše, vládní ČSSD upadala a v roce 2019 se do Evropského parlamentu nedostala vůbec. Voličské preference se významně fragmentovaly, uspělo nejprve šest, následně dokonce sedm stran, a žádný ze subjektů neztřížil tak drtivě, jak tomu bylo v minulosti.

Do Evropské komise byla v letech 2014 a 2019 nominována Věra Jourová (ANO), která tuto funkci zastává dodnes. Postupně se z role spoluzakladatelky hnutí stala otevřenou Babišovou kritičkou, naposledy například při jeho loňské kandidatuře na funkci prezidenta. ANO mělo problémy i se svými europoslanci, když se mnozí z nich s hnutím rozešli a otevřeně se vymezili vůči Babišovi a jeho politice. Pavel Telička a Petr Ježek se proti svému předsedovi postavili už v roce 2017, následně založili hnutí Hlas, avšak v dalších volbách neuspěli. Europoslankyně Dita Charanzová a Martina Dlabajová, rovněž zvolené v roce 2014, zůstaly tehdy loajální a byly v roce 2019 opět úspěšné. Ve svém druhém funkčním období se ale rovněž ocitly ve stranické opozici a v roce 2023 oznámily odchod. Celkem se tak Andreji Babišovi vzepřelo pět europoslanců (Radka Maxová tak učinila v roce 2020), na obraz hnutí to ovšem žádný vliv nemělo. I to o vnímání Evropského parlamentu u nás mnoho vypovídá.

Při zpětném pohledu na všechny poslance zvolené za posledních dvacet let se potvrzuje, že Evropský parlament slouží jako jednosměrná cesta ven. Žádný z nich neuspěl v pokusech o návrat do celostátní politiky. Platí to také o bývalém předsedovi TOP 09 Jiřím Pospíšilovi, jehož mandát letos končí a který se stal náměstkem pražského primátora. Jde o nejvyšší funkci, kterou jakýkoliv český člen EP po svém zvolení získal.

Přeskupování sil bez efektu

Volební kampaň před letošními eurovolbami je v době vzniku tohoto textu relativně klidná, ba až apatická. Zejména je to patrné na úsilí předpokládaného vítěze voleb, opozičního hnutí ANO. Záběry z mítinků s voliči ukazují, že kromě štábu a novinářů je mnohdy účast naprosto minimální. Část jeho voličů k volbám bezesporu přijde a hnutí nespíše s velkým náskokem vyhraje, ale emoční náplň očividně chybí.

O poznání živěji je ve vládním táboře. Koalice Spolu i tentokrát dokázala utlumit očekávané rozpory mezi ná-

zorově značně odlišnými kandidáty a působí navenek jednotně. Je velkou otázkou, zda různorodost kandidátů směřujících do více politických frakcí v rámci EP vytvoří synergický, nebo (pravděpodobněji) antagonický efekt. Živá, až přímo konfliktní kampaň se tak odehrává mezi ní a jejími vládními partnery, tedy Piráty a hnutím STAN. Zejména dva posledně jmenované subjekty bojují o velmi podobné voliče a sociální sítě se plní osobními výpady a kritikou. Většina kandidátů není přímo spojena s vedením koaličních stran, mají tedy relativně volné ruce pro vše, co je jinak v rámci vlády ukryto mimo kamery a mikrofony.

Danuše Nerudová, která vede kandidátku STAN, vstoupila do kampaně s nebyvalou razancí. Následně se ale stalo předmětem zájmu její akademické působení. TOP 09 totiž nominovala Pavla Tuleju na ministra pro vědu a výzkum, který ale po skandálu s publikováním v predátorových časopisech odstoupil. Veřejná diskuse se obratem stočila na Nerudovou, jež má podobný problém. U voličů ANO taková záležitost vliv nikdy neměla. Stačí připomenout exministrku Taťanu Malou, jejíž obě diplomové práce byly vyhodnoceny jako plagiát, a i když z vládní funkce odstoupila, ve sněmovně zůstala dodnes. Ovšem pro STAN i Nerudovou, respektive pro jejich voliče, může jít o problém zásadní. Zejména pokud to bude právě STAN, který bude nominovat příštího evropského komisaře. Problémy Nerudové pak mohou spory ve vládní koalici dále přživit.

Pokud se alespoň částečně naplní předvolební průzkumy, volby do EP žádné zásadní politické změny nespustí. Malá volební účast pomůže spíše koalici, propadlé hlasy u subjektů pod pětiprocentní hranicí podpoří její výsledek. Ani možný návrat komunistů neznamena zásadní změnu. Kromě momentálního poměrování sil mezi Piráty a STAN pravděpodobně k žádnému dramatu nedojde.

Volby rovněž nezasáhnou dva aktuálně nejohroženější lídry vládních stran. U lidovců se čeká na krajské volby, na jejichž výsledku postavil Marián Jurečka svou budoucnost. Současná šéfka TOP 09 Markéta Pekarová Adamová rovněž pravděpodobně nebude muset za výsledek v eurovolbách skládat účty. Přitom vzhledem k padajícím preferencím a blamáži s ministrem pro vědu a výzkum roste ve straně napětí. Výhodou obou politiků je to, že se skóre kandidátky Spolu sčítá jako celek a případné skoky jednotlivých kandidátů budou odpovídat jejich popularitě, ne oblíbenosti předsedů. Tyto skoky mohou pochopitelně rozladit ODS, dominantní stranu Spolu, ale vzhledem ke zkušenosti z posledních sněmovních voleb rozhodně nepůjde o nic neočekávatelného.

V politické diskusi se o letošních červnových volbách často říká, jak jsou významné a co vše mohou změnit. Je logické, že to zaznívá. Autorův osobní pohled je jiný: tyto volby se zařadí mezi ostatní, jejichž výsledek bude čistě epizodní. Český volič tentokrát příliš nepromluví ani do stavu tuzemské politiky, a bohužel ani do vývoje v samotné EU. Neznamena to, že nemá cenu volit. Naopak. Velká očekávání je ale přece jen nutné odložit stranou.

Antonín Berdych

Základy Visegrádu v sedmi lekcích

Díky českému předsednictví ve Visegrádské skupině (V4) trvajícím od loňského července do letošního června se zkraje jara konala v Praze dvě setkání na vysoké úrovni. Nejprve se sešli čtyři „visegrádští“ premiéři a několik týdnů poté i ministři zahraničních věcí. Rozdílnost v některých postojích, a zejména těch nejzásadnějších týkajících se Ruska a Ukrajiny, oživila českou debatu o smysluplnosti visegrádské spolupráce. Proč ji tedy držet i nadále, když se čtyři zúčastněné státy v klíčové geopolitické otázce dneška neshodnou?

Krátce po výše uvedených setkáních a snad i díky příznivému mediálnímu větru napsal na web *Forum 24* předseda zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Marek Ženíšek (TOP 09) článek s titulkem *Patříme na Západ a V4 do učebnic dějepisu. Její pokračování nedává smysl*. Text i jeho nadpis nabízejí výborný odraz k vysvětlení smyslu a povahy Visegrádu. V českém prostředí totiž patrně diskuse o něm zdegenerovala k radikální dichotomii, zda být, či nebýt jeho součástí. O to tu ale tolik neběží. Pojďme si tedy udělat rychlokurz Visegrádu a českého přístupu k němu. Postačí nám k tomu popřemýšlet o sedmi tezích.

1. Role Visegrádu se za dobu jeho existence měnila

Visegrádská skupina není rigidní formát. Přizpůsobuje se potřebám svých členů. Česko, Polsko, Slovensko a Maďarsko neexistují v mezinárodněpolitickém vakuu a V4 jako flexibilní platforma pro komunikaci a koordinaci zahraniční politiky dokázala v minulost měnit svoji povahu. Zpočátku uskupení vyjadřovalo chuť Středoevropanů spolupracovat a směřovat na Západ. Později se stalo nástrojem k prosazování společných zájmů v Evropské unii a symbolem úspěšné politické transformace, ze které si další země mohou brát inspiraci.

Visegrád se také stal nástrojem ke středoevropské socializaci na politické i úřednické úrovni, stejně jako na poli občanské společnosti. V posledních letech pak byl pro mnohé politiky až éterickým symbolem obrany jakýchsi hodnot a před západoevropským progresivismem. Dnes má funkci udržovací a žádný velký příběh nenabízí. Což však neznamená, že to tak bude věčně. Vlády se mění.

2. Vystoupením z V4 se „západnějšími“ nestaneme

Skutečně nás opuštění Visegrádské skupiny učiní o tolik voňavějšími? Česká republika je v hodnotové oblasti v posledních letech čitelným hráčem. Své postoje navíc doplňuje viditelnými činy. Hlásí se k havlovské tradici v zahraniční politice a pomáhá bránit se Ukrajině. Nepolevuje ve své podpoře Izraele. Stejně tak jí ale vcelku přísná nová unijní migrační pravidla přijdou příliš benevolentní a neschválila též Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. Debatu o manželství

pro všechny dokonce i v parlamentu doprovázejí průpovídky, které do 21. století nepatří. Jak přesně by nám v tomto všem mohlo vystoupení z visegrádské čtyřky pomoci, abychom se posunuli více na Západ? Pokud v Česku usilujeme o liberálnější či progresivnější prostředí, nedosáhneme ho opuštěním Visegrádu, ale jen domácí prací.

3. Účast na V4 neznamena, že máme s partnery ve všem identické postoje

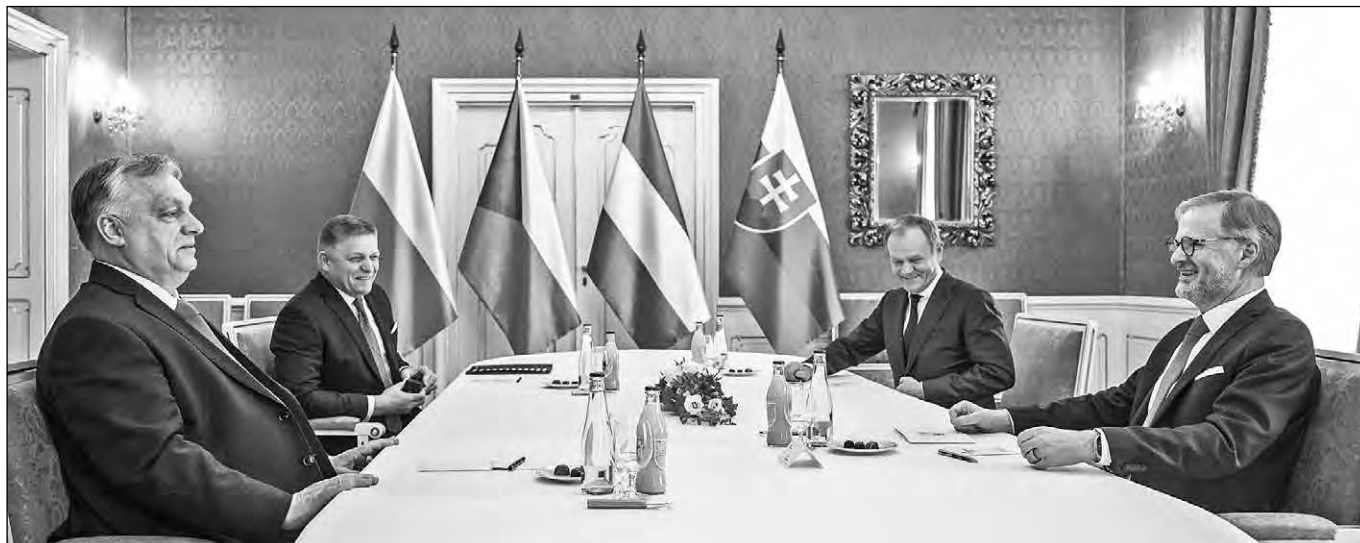
Umění spolu nesouhlasit je hlavní dovedností všech, kteří se účastní visegrádských setkání. Pokud mají čtyři země společnou pozici, existuje i společný visegrádský postoj. Neexistuje-li, žádné stanovisko s ráztkem V4 nevznikne. To ale zároveň neznamena, že nemůže dojít k dohodě v jiné oblasti. Visegrád je specifický i v tom, že se při hledání shody jen málokdy hledají kompromisní řešení, ve kterých by některá země musela ustoupit a přizpůsobit pak svoji dlouhodobou pozici. V tom se liší od unijního vyjednávání nebo i od francouzsko-německého tandemu.

Samozřejmě platí, že dnes je těch společných pozic málo a rozhodně se netýkají Ruska či Ukrajiny. A pokud ano, nejdou hlouběji než tam, kde se nachází horkotěžko dosažená dohoda mezi členskými státy EU v Bruselu. Když jsme neprávem házeni do jednoho visegrádského pytle, pak znamená jediné to, že jsme s naší vlastní politikou byli málo vidět.

4. V4 představuje více než setkávání premiérů

Na rozdíl od řady jiných regionálních formátů, které se omezují na jednotlivé summity a přípravu k nim, se ve Visegrádu pořád něco děje. Zahrnuje prakticky všechny resorty a jde často až na úroveň ministerských expertů. Co více, netýká se jen ministerstev, ale i dalších veřejných institucí. Má i svůj parlamentní rozměr. Tento ekosystém kvazi-institucionalizovaných kontaktů je jednou z největších hodnot spolupráce. Lidé se znají, vědí o sobě, umí si zavolat a – pokud na věc přijde – pomoci si ve složitějších multilaterálních jednáních například na evropské úrovni.

Opuštěním Visegrádu bychom o tento networking přišli. Můžeme ho postupně doplňovat podobně intenzivními kontakty s dalšími partnery, ale vybudovat něco

Zasedací pořádek na únorovém setkání visegrádských premiérů symbolizuje současné rozdělení V4 na dvě poloviny. Na jedné straně (vlevo) jsou Viktor Orbán a Robert Fico, na druhé Petr Fiala a Donald Tusk.
Foto: Vlada.gov.cz

podobného stojí čas a zdroje. Lopotivý Česko-německý strategický dialog budiž toho zářným příkladem. Volání po nahrazení Visegrádu intenzivnějšími kontakty s pobaltskými zeměmi je myšlenka pěkná, ale v podobném rozměru těžko realizovatelná.

5. Nezapomínejme na občanský rozměr – viz Mezinárodní visegrádský fond

Zatímco se na začátku jara psalo o tom, jak je nám V4 k ničemu, odsouhlasili při svém jednání ministři zahraničních věcí navýšení rozpočtu Mezinárodního visegrádského fondu o deset procent. Ten tak – v době rozpočtových škrťů a vysoké inflace – dostane na podporu projektů o jeden milion eur více. Granty a stipendia navíc nejsou poskytovány jen pro organizace a jednotlivce ze čtyř participujících států. Mohou se zapojit i další, přičemž zvláštního zřetele se dostává partnerům ze zemí západního Balkánu, východní Evropy a jižního Kavkazu. Při proklamovaném marši na Západ bychom tak mohli přijít nejen o kontakty středoevropských občanských společností, ale i o jeden dílek ze skládačky pomoci těm, kteří usilují o členství v EU.

6. Visegrádská skupina není rovnítkem pro českou středoevropskou politiku

Oběma pražským viditelným visegrádským setkáním předcházely zásadní česko-polské schůzky – premiérů i ministrů zahraničních věcí. V mediálních komentářích autor tohoto textu říkal, že ve stejný den probíhá jedno důležité setkání středoevropských předsedů vlád a vedle toho i schůzka ve formátu V4. Ne, česká středoevropská politika není omezena na Visegrádskou skupinu. To ostatně ví každý čtenář *Demokratického středu*. Kromě bilate-

rálních kontaktů s Varšavou, Bratislavou a Budapeští máme i další multilaterální formáty, jejichž počet v posledním desetiletí rychle roste – Slavkov, Trojmoří, Bukurešťskou devítku nebo C5. Na všech Česko s menším či větším úsilím participuje a nechce stát stranou.

Přední německý expert na náš region Kai-Olaf Lang nazval současný stav střední Evropy variabilní geometrií, ve které každý hledá své ideální tvary. Tak tomu je a je to i dobře. Měli bychom v rámci pohybu západním směrem snad opustit i další formáty? Ve všech bychom mohli najít někoho, kdo se nám nepozdává. Většina z nich se účastní Maďarsko a náš nový iritant – Slovensko – je pak úplně všude.

7. Česko ze střední Evropy neutěče. Také v ní ale není uvězněno

Na závěr si můžeme položit banální otázku: což nelze být součástí V4 a zároveň kráčet na Západ? Jak bylo zmíněno v bodě dva, „nezápadními“ nás nedělá jednání s Viktorem Orbánem či Robertem Ficem, když jim od plic řekneme své a vymezíme se proti nim i na tiskové konferenci, ale čistě a jen naše vlastní postoje. Visegrád nám přece nebrání přátelit se, s kýmkoliv chceme, a také to čím dál více činíme. Podíváme-li se na mapu cest našich ústavních činitelů v posledních dvou letech, tak rozhodně nejsme ve Visegrádu uvězněni.

Ohledně podpory Ukrajiny zvládneme kout pikle lépe s Dány nebo Holanďany než s některými souputníky z V4. Omezovat se na visegrádské partnery znamená jen politickou lenost a je třeba říci, že některé předchozí vlády zamilované do visegrádského formátu měly k takovému přístupu sklony.

Jak ukázalo výše zmíněných sedm bodů, postavit Visegrád jako protiklad Západu nedává smysl. A česká účast ve Visegrádské skupině ani nepatří ke skutečným problémům dneška. Ty jsou jinde, a pokud se zabýváme přesouváním V4 do učebnic dějepisu, marníme čas a energii využitelné bohublběji.

Vít Dostál

Péter Magyar – jitřenka, nebo kometa maďarské politiky?

Do maďarské politiky udeřil jako blesk z čistého nebe. Vzešel z vládní strany Fidesz, podle průzkumů opanoval poněkud vyprahlé opoziční pole. Zahraniční média ho hned pasovala do role vyzyvatele premiéra a šéfa Fideszu Viktora Orbána, nemalá očekávání budí i doma. Kdo je Péter Magyar, jaké jsou jeho motivace, ambice a hlavně perspektivy?

O Maďarsku se zase jednou hodně mluvilo a psalo, a to po delší době ne kvůli osobě Viktora Orbána, jeho vazbám na Kreml či postojům k válce na Ukrajině. Počátkem února zveřejnil na vládě nezávislý web *444.hu* článek o tom, že prezidentka Katalin Novák vloni omilostnila muže, který pomáhal krýt pedofilii v dětském domově. Tato kauza zpochybnila jeden ze základních ideologických pilířů, na nichž Orbán a Fidesz staví svoji identitu a odpor k Západu – ochranu tradiční rodiny.

Ačkoliv to v maďarských poměrech vůbec není zvykem, práce nezávislých investigativních novinářů tentokrát způsobila politický otřes. Pouliční protesty o velikosti a frekvenci, kterou Maďarsko nepoznalo minimálně posledních pět let, zanedlouho stály post nejen samotnou prezidentku, ale i další z vycházejících hvězd vládní strany, ministryni spravedlnosti Judit Vargu. Ta byla pod žádostí o milost rovněž podepsaná.

Nešlo o žádnou maličkost, Varga i Novák byly slibné mladé tváře Fideszu, a kromě toho ženy, které jsou ve straně tradičně podzastoupené. Před mladou prezidentkou se rýsovala dlouhá a zářná kariéra na vrcholném postu. Judit Varga měla vést kandidátku Fideszu do červnových evropských voleb. Počítalo se s ní i jako s možnou eurokomisařkou za Maďarsko. Vládní straně budou nyní chybět coby osobnosti, celá aféra navíc pro vládu znamená znatelný reputační šrám. A hlavně se ukázalo, že nezávislá média a občanské protesty přece jen mají ještě v Maďarsku jistou váhu a dopad.

Na maďarských ulicích se tak doslova povaloval politický kapitál a bylo jen otázkou času, kdy se ho někdo ujme. Stávající opozice se stále nedokázala oklepat z toho, že v roce 2022 navzdory svému pracnému a obětavému sjednocení utrpěla od mocné státostrany Fidesz další drtivou volební porážku. Možná i proto si nechala slibnou příležitost protéct mezi prsty. Zároveň na maďarské politické kolbiště právě v ten okamžik vstoupil nový hráč, doposud víceméně neznámý exmanžel zmiňované exministryně spravedlnosti Judit Vargy Péter Magyar.

Péter Magyar na snímku z letošního dubna.

Foto: Wikimedia Commons/B. Molnár Béla

Správná chvíle i místo

Třiačtyřicetiletý někdejší diplomat a technokrat v Orbánových službách po abdikaci své bývalé choti složil veškeré své funkce a vzápětí dal rozhovor vlivnému opozičnímu youtubovému kanálu *Partizan*. To samo o sobě bylo nezvyklé, vládní představitel se opozičním médiím vyhýbají jako čert kříži. A Magyar navíc v rozhovoru veřejně prozřel a začal se kát za svoji spolupráci s režimem, který sám označil za oligarchický. Popsal, jak jsou veškeré hospodářské zdroje a politická moc v Maďarsku v rukou pouze několika rodin, neštítel se použít ani termín mafiánský stát. Na paškál si bral zejména šéfa Orbánova kabinetu Antala Rogána – jednoho z nevlivnějších Maďarů dneška, pod jehož kontrolu spadají média i bezpečnostní služby.

Ukázalo se, že Magyar byl ve správnou chvíli na správném místě. Video mělo obrovskou sledovanost. Zhlédlo

ho dva a půl milionu lidí, což je v zemi s populací čítající necelých deset milionů opravdu hodně. Magyarem organizovaných protivládních demonstrací se účastnily vyšší desítky tisíc lidí, mohlo jít o vůbec největší opoziční shromáždění od roku 2010. Vysokou návštěvnost mají i mítinky v regionech, které nyní pořádá v rámci své předvolební kampaně. Na veřejnosti i na sociálních sítích prohlašuje, že právě on má díky svému insiderskému vhledu šance Orbánovým režimem otřást. A lidé na to slyší.

Viktor Orbán podle všeho bere Pétera Magyara jako protivníka vážně. O tom svědčí i nevybíravá antikampaň, kterou proti němu Fidesz vede. Je postavená zejména na líčení Magyara jako zrádce vlastní rodiny, a není tím myšlena pouze jeho rodina politická, tedy strana Fidesz. Jde o náražku na rozvod, který Magyarovu vstupu na politickou scénu předcházel. Jeho exmanželka Judit Varga, jakkoliv deklasovaná a dehonestovaná, už proti svému někdejšímu choti vystoupila. Obvinila ho dokonce z násilnických sklonů.

Důkazy pro toto obvinění chybí, faktem ale je, že spory mezi bývalými manželi daly politické kariéře Pétera Magyara do vínku jistou pachuť. Své „insiderské“ znalosti totiž Magyar veřejnosti zpřístupňuje v podobě nahrávek rozhovorů s Judit v době, kdy ještě byli svoji. Politická na nich popisuje manipulování výběrových řízení a pochybné udělování zakázek, za nimiž má stát právě již zmiňovaný Rogán. Samozřejmě, hlavním společenským nešvarem je klientelismus a korupce, do kterých Magyar tepe. Ale i způsob, jakým byly nahrávky pořízeny, vzbuzuje oprávněně pochybnosti.

Média také spekulují, zda Magyara k veřejné angažovanosti podnítila skutečně až aféra s pochybnou milostí prezidentky Katalin Novák, či zda svůj vstup do politiky plánoval již nějakou dobu dopředu. Nelze vyloučit, že se původně chtěl postavit pouze do čela kandidátky do Evropského parlamentu a v kampani se utkat se svou někdejší ženou, na kterou měl pomoci nahrávek „nabito.“ Vysvětlovalo by to rychlost, razanci a strategickou vyzrálost, s níž byl schopen do politiky zasáhnout hned po abdikaci obou fideszovských političek.

Ať tak či onak, nepředvídatelná shoda politických okolností mu nahrála natolik, že dnes už musí mít ambice vyšší než jen teplé poslanecké místo v Bruselu. Vede evropskou kandidátku strany Tisza, již se ale nechal slyšet, že do europarlamentu ani v případě volebního úspěchu nenastoupí. Své místo vidí v domácí politice a nezastírá záměr dosáhnout na nejvyšší mocenské posty. K souboji v televizní debatě vyzývá jak premiéra Orbána, tak expremiéra a dodnes nejvýraznějšího opozičního politika Ference Gyurcsánye. Velké ambice však také znamenají velkou odpovědnost a teprve čas ukáže, jestli jí začínající politik dostojí.

Druhý Fidesz?

Jaká je vznikající strana Tisza? A znamená ten název něco? Jde o akronym slov tistelet a szabadság, tedy čest a svoboda. Důležitější ale je shoda názvu strany s nejdelší

maďarskou řekou a příjmením dvou dlouho sloužících ministerských předsedů z dob habsburské monarchie. Jméno strany tedy více než co jiného poukazuje na tradiционаlismus, národní cítění a mocenské ambice svého lídra.

Při bližším pohledu se Tisza v zásadě tolik neliší od Orbánovy strany, z níž koneckonců Magyar vyšel. Z ideologického hlediska jde nepochybně o stranu konzervativní, a to navzdory tomu, že už ji přívrženci Fideszu automaticky onálepkovali jako levicovou. Nejde o pluralitní občanskou iniciativu zdola, spíše o projekt jednoho dominantního politika. Stranické struktury a kontrolní mechanismy se teprve ustanovují. Je tedy otázkou, zda budou plně funkční, či zda si Magyar v partaji zajistí podobně výsadní postavení, jaké má dnešní premiér ve své straně. Když začala vládní média o Magyarovi psát jako o opozičním „mesiáši“, bylo to myšleno výsměšně. Termín se ovšem ujal a Magyarovým příznivcům to kupodivu nevadí.

Ve snaze Magyara očernit před voliči ho Fidesz na svých předvolebních plakátech řadí mezi „vítáče a bruselské válečné štváče“. K Evropské unii má sice někdejší diplomat vstřícnější vztah než premiér Orbán, který v ní platí bezmála za vyvrhele. Ale ve vztahu k Putinově válce na Ukrajině jako by se Magyar od názorů svého nedávného chlebedárce nedokázal či nechtěl odpoutat. Z jeho spíše opatrných vyjádření se zdá, že ani on nechce podporovat Ukrajinu dodávkami zbraní a věří v diplomatické řešení války, které nemusí brát v potaz názor a územní celistvost napadené země.

Na to, že byl Péter Magyar ještě doslova před pár týdny veřejnosti prakticky neznámý, je jeho vzestup skutečně raketový. V průzkumech veřejného mínění se mu podařilo převálcovat všechny opoziční strany, v tomto směru o něm lze oprávněně hovořit jako o Orbánově vyzyvateli. Z týchž průzkumů ale vyplývá, že Fidesz popularitu neztrácí buď vůbec, nebo jen neznatelně. Voličstvo vládní strany drží pohromadě funkční směs vůdcovské adrace, klientelismu a uměle přiživovaného strachu z jakýchkoliv změn. Charizmatický mladý politik dnes svými kroky a ambicemi oslabuje především stávající opozici, menší strany ohrožuje dokonce existenciálně. Souběžně s evropskými volbami se navíc budou v Maďarsku konat i volby lokální, a právě kandidatura strany Tisza v Budapešti může opozici zkomplikovat cestu k vítězství. A to by Magyarovi dost možná uškodilo i v očích vlastních voličů.

Ať tak nebo tak, je Péter Magyar neoddiskutovatelnou hvězdou dnešní maďarské politiky, do níž vlil novou energii a dynamiku. I kdyby měl zářit pouze krátce, podařilo se mu ukázat směr, kterým je možné v Maďarsku dosáhnout hlubších změn – skrze revoltu a reformní úsilí uvnitř strany Fidesz. Jestli je k tomu však právě Péter Magyar tím nejpovolanějším, se teprve uvidí. Potřeboval by, aby ho v jeho snahách podpořilo výrazně více někdejších straníků, než kolik se k tomu zatím odhodlalo.

Jan Blažek

Tři podstatné rozdíly mezi německými a rakouskými populisty

Alternativa pro Německo a Svobodná strana Rakouska netrpělivě vyhlíží nadcházející volby do Evropského parlamentu. Dlouhodobé průzkumy veřejného mínění jim přisuzují dosud nejlepší výsledky na celostátní úrovni. V čem se obě strany podobají a v čem se naopak liší?

Alternativu pro Německo (AfD) a Svobodné (FPÖ) spojuje víc než jen modrá stranická barva. Oba politické subjekty samy sebe stylizují do pozice bojovníků proti mocenskému kartelu etablovaných politických stran. S úspěchem tím dokážou oslovit protestně naladěné voliče a ty, kteří k volbám pravidelně nechodí.

Společnou řeč najdou rovněž v otázce nízkých daní a zeštíhlení veřejné správy. Patří mezi stoupence tržního hospodářství s podstatným sociálním rozměrem, ovšem pouze pro vlastníky německého, respektive rakouského pasu. Mezi společná profilová témata patří dlouhodobě restriktivní azylová a migrační politika určená především schopností integrace žadatelů do většinové společnosti a potřebami národního hospodářství.

Z hlediska vývoje Evropské unie (EU) požadují návrat před Maastrichtskou smlouvou z roku 1992. Tvrdí, že Unie

zašla snahou o zavedení společné měny, schválením Zelené dohody pro Evropu nebo migračního paktu příliš daleko a přestala hledět na zájmy svých členů. Namísto toho si přejí vrácení části kompetencí národním státům a návrat EU „ke kořenům“.

Chtějí, aby Unie byla opět seskupením sledujícím hospodářskou prosperitu a mírovým projektem. V praxi to má znamenat zachování výhod jednotného vnitřního trhu, ovšem za předpokladu znovuzavedení pravidelných hraničních kontrol. V souvislosti s ruskou agresí vůči Ukrajině volají AfD a FPÖ po ukončení válečné pomoci Kyjevu a neprodleném zahájení mírových rozhovorů.

Nicméně mezi AfD a FPÖ existují tři podstatné rozdíly. Za prvé, Alternativa pro Německo připustila ústy své současné předsedkyně Alice Weidel konání referenda o vystoupení Německa z Evropské unie. Všelidové hlasování na identické téma předseda Svobodných Herbert Kickl – prozatím – odmítá. Většina rakouské společnosti totiž vystoupení z EU pokládá za příliš riskantní, a „Öxit“ tudíž nepodporuje.

Spolupředsedkyně AfD je ekonomka Alice Weidel.

Foto: Wikimedia Commons/Olaf Kosinski

Za druhé, AfD na rozdíl od FPÖ nemá zkušenosti z vládnutí, a může tak maximalizovat výhody opozičního subjektu: nabízet voličům modré z nebe, aniž by musela zohlednit realitu svých slibů. To Svobodní byli na celostátní úrovni celkem třikrát součástí vlády (1983–1986, 2000–2005, 2017–2019). Zajímavostí je, že každá koalice s jejich účastí skončila vždy před uplynutím funkčního období kvůli vnitřním sporům uvnitř FPÖ nebo skandálům s nimi spojených.

V živé paměti je ještě aféra Ibiza. Před pěti lety došlo ke zveřejnění videa, kde tehdejší předseda Svobodných a vicekancléř Heinz-Christian Strache sliboval přednostní státní zakázky rodině údajného ruského oligarchy. Jak se později ukázalo, straně se podařilo

úspěšně přesvědčit veřejnost, že skandál byla iniciativou několika osob kolem Stracheho a většina funkcionářů o něm nevěděla.

Třetí nejpodstatnější rozdíl představuje role lídra. Současní předsedové AfD Alice Weidel a Tino Chrupalla zdaleka nepatří mezi charismatické politiky schopné strhnout davu a stmelit různorodou členskou základnu. FPÖ je zcela v jiné situaci. Již v minulosti zamíchala kartami rakouské politiky díky komunikačním schopnostem Jörga Haidera. Vystudovaný právník pro některé voliče přinesl svěží vítr do politiky tím, že břitce upozorňoval na přešlapy vládní koalice lidovců a sociálních demokratů.

Pro charismatického a kontroverzního Haidera pracoval tehdy neznámý mladík Herbert Kickl. Mohl tak nahlédnout do kuchyně jednoho z nejschopnějších rétorů rakouských moderních dějin. Kickl má víc zkušeností z politiky než kdokoliv jiný. Podílel se na mnohých volebních

kampaních, byl v letech 2017 až 2019 ministrem vnitra ve vládě lidoveckého kancléře Sebastiana Kurze, absolvoval nesčetné televizní debaty a zažil s FPÖ všechny vzestupy a pády v posledních třiceti letech. Kromě toho se mu podařilo stmelit stranickou základnu, která dnes táhne za jeden provaz.

Vítězné tažení rakouských a německých populistů zdaleka není hotovou věcí. Křesťanští demokraté a socialisté v obou zemích se musejí postavit čelem k současným problémům, například k otázce vnitřní bezpečnosti, ochraně životního prostředí nebo reformě sociálního systému. Především by však měli veřejnosti srozumitelným způsobem vysvětlit, v čem jsou lepší než vize předkládané AfD a FPÖ. Čím dříve tak učiní, tím větší bude pravděpodobnost jejich úspěchu. Do letošních eurovoleb totiž nezbyvá mnoho času.

Miroslav Šepták

Další hořký triumf Jarosława Kaczyńského

V průběhu dubna se v Polsku konaly komunální a regionální volby, které byly testem popularity nové vládní koalice. Ukázaly, že se stále musí počítat se silou opoziční strany Právo a spravedlnost, jež i přes ztráty oproti předchozímu období skončila na celostátní úrovni jako první. Zároveň ale čelí prohlubujícím se negativním trendům, mezi něž patří mizivý koaliční potenciál a neschopnost dosáhnout v souvislosti se změnami v polské společnosti dobrých výsledků ve velkých městech.

V komunálních a regionálních volbách se u našich severních sousedů vybírali zastupitelé obcí, okresů a vojvodství a v přímé dvoukolové volbě také starostové a primátoři obcí a měst. Podobně jako v Česku, i v Polsku si každý najde nějaký úspěch. Proto oslavuje vítězství jak vláda, tak opozice. Pro donedávna vládnoucí Právo a spravedlnost (PiS) bylo vítězstvím to, že na celostátní úrovni podobně jako v nedávných parlamentních volbách získalo nejvíce hlasů. Jeho předseda Jarosław Kaczyński v souvislosti s tím označil dubnové hlasování za deváté volební vítězství v řadě. Strany koaliční vlády Donalda Tuska zase mohou být spokojeny s posílením na regionální úrovni, a především pak s ovládnutím velkých polských měst. Podobně jako loni na podzim při parlamentním klání byly komunální a regionální volby pro PiS do značné míry hořkým vítězstvím. To potvrdilo velké problémy, jež musí Kaczyńského strana překonat, pokud chce v budoucnu opět pomýšlet na vládnutí.

Velmi názorně to ukazuje situace v zastupitelstvech (sejmících) šestnácti polských vojvodství. Na první pohled nevypadají výsledky PiS vůbec špatně. Celkově zvítězilo se ziskem 34,27 procenta hlasů před druhou Občanskou koalicí premiéra Donalda Tuska, která získala 30,59 procenta hlasů, a skončilo na prvním místě v sedmi vojvodstvích. To je jen o dvě méně než v předchozích volbách z roku 2018, kdy bylo PiS na vrcholu popularity. Jenže svým bezohledným způsobem vládnutí ztratila

Kaczyńského strana veškerý koaliční potenciál, a potřebuje tedy získat samostatnou většinu. I proto nakonec bude vládnout jen ve čtyřech regionech. Přitom ještě v minulém volebním období dokázalo PiS úspěšně vytvořit koalici v Dolním Slezsku a ve Slezsku přetáhnout na svou stranu jednoho ze zastupitelů Občanské koalice.

Tenkrát ve Varšavě

Ještě mnohem více alarmující jsou pro PiS výsledky ve velkých polských městech. Stejně jako v předchozích volbách v nich utrpělo debakl a nemá primátora v žádném ze šestnácti hlavních měst vojvodství. Uchazeči o křeslo primátora z Práva a spravedlnosti se dostali do druhého kola v pouhých třech a jen ve východopolském Řešově a Kielcích se jim podařilo překročit hranici čtyřiceti procent hlasů. Podobná situace panuje i v městských zastupitelstvech. V nich se PiS podařilo zvítězit opět jen v Řešově a Kielcích, ale ani v jednom z nich nemůže pomýšlet na vládnutí.

Ze všech 107 měst, kterým v Polsku vládnou primátoři, pak zvítězili kandidáti PiS v pouhých čtyřech, z nichž největší je jen osmdesátitisícové Jastrzębie-Zdrój ve Slezsku nedaleko Ostravy. Další primátory už mají jen ve městech Siedlce (76 tisíc obyvatel), Tomaszów Mazowiecki (58 tisíc obyvatel) a Stalowa Wola (55 tisíc obyvatel). Občanská koalice Donalda Tuska se přitom může pyšnit

Ve východopolském Lublinu mívalo PiS svého primátora. Od roku 2006 tam ale vládne Občanská platforma.

Foto: Tomáš Fošum

vítězstvím ve Varšavě, Lodži, Gdaňsku, Krakově nebo Poznani, přičemž v prvních třech městech vyhráli její kandidáti hned v prvním kole. Tím se potvrzuje trend, který je dlouhodobě viditelný i v parlamentních a prezidentských volbách, kdy i obyvatelé měst střední velikosti v baštách PiS hlasují výrazně jinak než Poláci z okolního venkova.

Tento pro PiS nepříznivý trend přitom nepanoval vždy. V minulosti se Kaczyňského straně dařilo dosahovat vítězství i v polských metropolích. Ještě v parlamentních volbách v roce 2015 dokázala zvítězit i v samotné Varšavě, kterou ostatně jako primátor vedl v letech 2002–2005 bratr předsedy strany Lech Kaczyński. Právě z této funkce později úspěšně kandidoval na prezidenta. Kromě toho mělo PiS v minulosti své primátory i v Lodži, Lublinu, dvousettisícové Radomi nebo Zelené Hoře na západě země, která je jinak baštou Občanské platformy (ta tvoří základ Občanské koalice). S postupem času ale ztratilo i města, ve kterých se zdála být jeho vláda neotřesitelná, jako je například Nowy Sącz v Malopolsku, a nezdá se, že by je mohlo v dohledné době získat zpět.

Rychlá sekularizace

V čem tedy spočívá postupné vyklízení pozic ve velkých polských městech a evidentní neschopnost v nich vyhrát? V některých případech stojí za vyložení špatnými výsledky jednoduše výběr kandidátů, což bylo jasně vidět především v letošní i minulé volbě primátora Varšavy. Zatímco Občanská koalice má v čele města charismatického rodilého Varšavana Rafała Trzaskowského, jenž před čtyřmi lety jen velmi těsně prohrál v prezidentské volbě s Andrzejem Dudou, PiS nominovalo kandidáty, kteří nepůsobili příliš důvěryhodně. A navíc jim uškodilo i to, že nepocházeli přímo z Varšavy.

Před pěti lety byl kandidátem europoslanec Patryk Jaki, který se sice v minulosti angažoval v pro Varšavu důležitých tématech, jako byla velmi třaskavá restituční aféra spojená s velkým korupčním skandálem, ale sám pochází ze slezského Opolí a přímou součástí městské politiky nikdy nebyl. I přes ambiciózní kampaň proto nakonec jednoznačně prohrál už v prvním kole s nečekaně slabým výsledkem pod třiceti procenty. Ještě větší katastrofou byla letošní kandidatura Tobiasze Bocheňského původem z Lodže. Ten musel mimo jiné odrazet útoky na to, že je fanouškem fotbalového klubu Widzew Lodž, který doslova

nesnášejí ultras varšavské Legie. Nakonec se ale Bocheňski ničím výrazným do paměti nezapsal a poměrně očekávaně prohrál s výsledkem 23,1 procenta.

Zdaleka ne vše lze ale vysvětlit nevhodně vybranými kandidáty. Klíčové jsou totiž především dramatické změny, kterými polská společnost vedle bezprecedentního ekonomického růstu v posledních dekadách prochází. Ty se přitom pochopitelně zdaleka nejvíc týkají velkých měst v čele s téměř dvoumilionovou Varšavou. Tím současně Polsko do značné míry připomíná situaci v dříve tradičních katolických a konzervativních státech, jako jsou například Španělsko, Itálie nebo Irsko. Nehledě na osm let vlád silně konzervativního Práva a spravedlnosti Jarosława Kaczyňského patří Poláci k nejrychleji se sekularizujícím národům světa. Tradiční rovnice Polák = katolík už proto zdaleka neplatí a polská katolická církev ztrácí kvůli mnoha skandálům a své vlastní neschopnosti držet krok s dobou půdu pod nohama.

Tyto tendence se odrážejí i v průzkumech veřejného mínění, podle nichž dnes jasná většina Poláků podporuje legalizaci potratů na podobné úrovni jako v Česku nebo partnerství stejnopohlavních párů. Právě zpřísnění potratového zákona v roce 2020, které vyvolalo naprosto bezprecedentní vlnu protestů i v relativně malých městech na periferiích Polska, se do značné míry podepsalo na volebním neúspěchu Kaczyňského strany z loňského října.

V momentě, kdy za rychle se měnícím veřejným míněním viditelně zaostává i výrazně liberálnější koalice Donalda Tuska, není divu, že Právo a spravedlnost svým silným konzervatismem městské voliče odrazuje. V tomto směru mu nepomáhá ani dlouhodobý důraz na štědrý sociální politiku, která stála za raketovým nárůstem popularity strany od roku 2015.

Vzhledem k výše zmíněným trendům a naprosto mizivému koaličnímu potenciálu bude pro Právo a spravedlnost velmi těžké dostat se znovu k moci. Na druhou stranu ale nelze zapomínat na to, že Jarosław Kaczyński je stále těžkou vahou polské politické scény, kterou už dvacet let formuje v tandemu se svým rivalem Donaldem Tuskem. Současná vládní koalice by proto neměla brát poslední výsledky PiS na lehkou váhu, a to tím spíš, že se jí i kvůli vlivu prezidenta Andrzeje Dudy zvoleného za tuto stranu příliš nedaří plnit své předvolební sliby a odstraňovat řadu patologií, jež doprovázely předchozí vlády. Nepřidává jí ani to, že je výrazně konzervativnější než její voliči. Také v letech 2007–2015 působila Tusková Občanská platforma neporazitelně a Jarosław Kaczyński měl být „odsouzený“ k roli věčně druhého. Nelze proto vyloučit, že čas Práva a spravedlnosti ještě v budoucnu přijde. Dalším důležitým testem budou v tomto směru nadcházející volby do Evropského parlamentu.

Michal Lebduška

Mezi skandály a vyšetřováním. Úklid v polském Orlenu začal

Když loni v říjnu prohrála strana Právo a spravedlnost (PiS) volby, bylo jasné, že je to i konec šestileté éry šéfa největší polským státem ovládané firmy Orlen. Daniel Obajtek, jenž patřil k oblíbencům předsedy PiS Jarosława Kaczyňského, má uvnitř této strany spoustu nepřátel. Ale ještě více mimo ni. Nynější premiér Donald Tusk (Občanská koalice) se v kampani netajil tím, že celá Obajtekova éra, při níž se Orlen agresivně spojil se svým konkurentem Lotosem a pohltil plynárenského obra PGNiG, bude předmětem vyšetřování. Jeho odstranění z funkce patřilo k prioritám nové vlády. Stejně jako čistky v Orlenu, s nímž straníci PiS i jejich příbuzní prorostli.

Obajtek se v čele firmy s loňským čistým ziskem 27,6 miliardy zlotých (asi 160 miliard korun) udržel do začátku února. Přebírání moci nebylo jednoduché a prezident Andrzej Duda zvolený za PiS nastupující vládě nic neusnadnil. Obajtek nakonec sám rezignoval. Pokud by to 5. února neudělal, byl by odvolán. O den později spustil Tusk „úklid“ v Orlenu, který začal zvolením nové dozorčí rady a dočasného ředitele Witolda Literackého. Začátkem dubna vláda vybrala stálého šéfa koncernu, jímž se stal Ireneusz Fąfara. Ten v letech 2010 až 2018 úspěšně řídil rafinerii Orlenu v litevském Mažeikiu.

Původně patřil k favoritům Krzysztof Zamasz, ředitel polské pobočky francouzské Veolie, jenž působil za před-

chozích Tuskových vlád ve státem ovládaných energetických firmách Tauron a Enea. Podle polského think-tanku Polityka Insight chtěl ale Zamasz větší volnost při výběru spolupracovníků a nebyl nadšený z toho, že by v Orlenu zůstal zmíněný Literacki. Ten se stal „dvojkou“ s funkcí viceprezidenta pro korporátní záležitosti. Co si pod tím představit se teprve uvidí.

Vyšetřování fúze s Lotosem

Šéfování Orlenu je mezi státními koncerny v Polsku manažerský vrchol. Odchody ale bývají složité. Vyšetřování se dočkal prakticky každý generální ředitel. Například

Tisíce pump Orlenu zlevnily před loňskými volbami v Polsku na příkaz šéfa koncernu Daniela Obajteka benzín. Snaha pomoci vládní straně PiS k vítězství ale nakonec vyšla vniveč.

Foto: Orlen

Jacek Krawiec, jenž šéfoval Orlenu mezi roky 2008 až 2015 (teď se vrátil v pozici seniorního poradce). V roce 2002 byl dokonce šéf Orlenu Andrzej Modrzejewski zatčen přímo v kanceláři. Později řídil v letech 2016 až 2018 český Unipetrol, jehož rafinerie v Litvínově a Kralupech nad Vltavou jsou už téměř dvě dekády součástí skupiny.

Na Obajteka je navíc současná vláda pěkně nabroušená. Třeba kvůli předvolebnímu snížení cen na pumpách Orlenu, jež mělo pomoci k výhře PiS. Nebo kvůli koupi sítě regionálních médií, z nichž udělal stranický tisk. A je pravda, že kontroverzí, které může prokuratura prověřovat, je dost. V dubnu vyšetřovatelé podnikli řadu domovních prohlídek u bývalých manažerů Orlenu včetně Obajteka.

Donedávna bylo hlavním bodem kritiků spojení Orlenu s Lotosem dokončené v roce 2022, které posílilo dominanci koncernu na trhu. Lotos byla státem kontrolovaná rafinerie s vlastní sítí benzinek sídlící v Gdaňsku. Aby spojení prošlo přes antimonopolní pravidla EU, musel Orlen „pustit“ menšinový podíl v gdaňské rafinerii. Získala ho světová ropná jednička Saudi Aramco. Orlen také musel prodat 417 benzinek, jež koupil maďarský koncern MOL. Ten je vedle rakouské OMV hlavním středoevropským konkurentem Orlenu v petrochemii. Maďaři ale zase prodali Orlenu 185 čerpaček na trzích v Maďarsku a na Slovensku, kde byl Orlen slabý.

Kritikům nahrává nedávná zpráva polského Nejvyššího kontrolního úřadu. Podle ní prodal Orlen tato aktiva za výrazně nižší cenu, než stanovil odhad. A to o 3,5 miliardy zlotých, tedy asi o 20 miliard korun levněji.

Obajtekovi kritici mají v případě Lotosu určitě dost pravdy. Tepají ho ale hlavně proto, že pohlčením Lotosu prohrála jedna ze skupin v polském byznysu spojená s Gdaňskem. Ten je i mocenským centrem nynějšího premiéra.

V době, kdy prodej probíhal, nebyl navíc v Evropě o podobná petrochemická aktiva mezi investory zájem. Vždyť samotný Orlen v dlouhodobé strategii počítá s tím, že prodeje paliv budou klesat kvůli rozšíření elektromobility. Nabídky tak podávali ti, kteří ropě věří. To bylo Saudi Aramco, jež navíc s Orlenem uzavřelo dlouhodobou smlouvu na dodávky ropy v objemu 200 až 337 tisíc barelů denně (jeden barel má 159 litrů). V případě MOL, což je také firma se silným vlivem státu, tu byl zájem proniknout na polský trh.

Stojí za zmínku, že plán na spojení Orlenu s Lotosem existoval už před Obajtekem. Vytváření národních šampionů ve strategických odvětvích je totiž součástí polského vnímání světa. Obajtek byl ten, který fúzi „přes mrtvoly“ dotáhl. I proti vůli řady odpůrců v PiS. Nesouhlasili s ní třeba zvláštní zmocněnec pro strategické projekty Piotr Naimski nebo někdejší ministr energetiky Krzysztof Tchórzewski. Rezervovanější k podobným megaplánům, které za Obajteka vyvrcholily pohlčením plynárenského obra PGNiG (Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo), byl i předchozí šéf Orlenu jmenovaný Právem a spravedlností Wojciech Jasiński (2015 až 2018).

Ať už vyšetřování dopadne jakkoliv, není pravděpodobné, že se Lotos nebo PGNiG (provozuje LNG terminál na zkapalněný plyn ve Svinoústí a nový plynovod Baltic Pipe) znovu rozdělí. Spíše bude management Orlenu hledat způsob, jak nově vytvořeného obra efektivně řídit. Po Obajtekovi zůstávají i velkorysé plány na investice do obnovitelných zdrojů do roku 2030. Zahrnují třeba stavbu obrovského větrného parku v Baltském moři. Vznikl i společný podnik s polským miliardářem Michałem Sołowem a jeho koncernem Synthos zaměřený na stavbu takzvaných malých modulárních reaktorů (SMR). Poláci chtějí využívat technologii od americké GE Hitachi.

Pod Obajtekovým vedením vznikl podle jeho vlastních slov člen „první ligy evropských hráčů“, zatímco předtím byl jen klubem na úrovni divize. Je zajímavé, že původní petrochemický byznys už v roce 2023 nevytvářel většinu tržeb a ani zisku koncernu. V petrochemii navíc musel Orlen nedávno přehodnotit investice do nových provozů na výrobu olefinů v hlavní polské rafinerii v Plocku. Kvůli vyšším nákladům na jejich stavbu a nižším očekávaným ziskům z nich Orlen odepíše 10,2 miliardy zlotých (asi 59 miliard korun).

Skandál za 400 milionů dolarů

V petrochemii je také zaděláno na problém, který Obajteka může nakonec nejvíce ohrozit. Začal tím, že Orlen 10. dubna uvedl, že musí odepsat 397 milionů dolarů (asi 9,3 miliardy korun), jež odečte z konsolidovaného zisku za loňský rok. Důvodem je špatné hospodaření předloni v říjnu ve Švýcarsku založené dceřiné firmy Orlen Trading Switzerland (OTS). Ta měla pro skupinu na světovém trhu nakupovat ropu.

Za spojením „špatné obchody“ je ale těžko uvěřitelný příběh. V něm Orlen poslal předem zálohy na ropu z Venezuely, která měla přijít v prosinci a v lednu. A nikdy nedorazila. Šlo o šest milionů barelů ropy, což odpovídá několika plně naloženým tankerům. OTS si také žádný z těchto obchodů oproti běžným zvyklostem v oboru nepojistila. Audit Orlenu provedený v březnu ukázal, že švýcarská dcera například poskytla zálohy ve výši 250 milionů dolarů (asi 5,8 miliardy korun) firmě, již před třemi lety v Dubaji založil pětadvacetiletý Číňan. Problematických transakcí bylo více.

V čele Orlen Trading Switzerland stál navíc člověk, před nímž Obajteka varovala polská tajná služba. Šlo o Samera Awada, který má občanství Bahrajnu i Polska. Důvodem, proč zpravodajci intervenovali, bylo podezření, že má Awad kontakty s libanonským teroristickým hnutím Hizballáh. Navíc existoval i domácí problém. Už od roku 2018 vyšetřovala Awada polská prokuratura v Bydhošti kvůli podvodům na odvodech DPH při obchodech s ocelí.

Daniel Obajtek sice na sociální síti X v první reakci uvedl, že Tusk „hledá skandály tam, kde nejsou“. Zřejmě si ale uvědomuje, že má problém. Zvláště, když v červnu kandiduje jako jeden z lídrů Práva a spravedlnosti do Evropské-

ho parlamentu. Obajtek rozhodně nechce nechat celou věc padnout jen na vlastní hlavu. Tvrdí, že vznik švýcarské OTS předloni odsouhlasilo celé jedenáctičlenné představenstvo Orlenu. Nebo že za problémy může nový management jmenovaný Tuskem, který zkazil už dohodnuté obchody. Faktem ale je, že peníze jsou fuč a ropa taky.

Podle deníku *Rzeczpospolita* měl mít hlavní vliv na to, že se Awad dostal do Orlenu, tehdejší viceprezident pro obchod Michał Róg. Toho prý Awad přesvědčil svojí odborností a kontakty. Obajtek zdůrazňuje, že švýcarská OTS patřila pod Róga a on sám Samera viděl jedinkrát na patnáct minut. Vztahy Obajteka a Róga byly podle různých zdrojů napjaté. Stejně jako s tehdejším ministrem vnitra a koordinátorem tajných služeb Mariuszem Kamińským. Za připomenutí stojí, že se v Obajtekově kanceláři našla odposlouchávací zařízení.

Obajtek samozřejmě není žádné ořezávátko. Jeho vzešup z regionálního politika a starosty desetitisícového města Pcim, jímž se stal v roce 2006, souvisel s naprostou loajalitou předsedovi PiS Jarosławu Kaczyńskému. Tou se nikdy netajil. Spíše naopak, což z něj v jednu chvíli dělalo kandidáta na premiéra. Už od počátku se ale kolem jeho vzestupu objevovaly kontroverze. Dost nepříjemné bylo pro něj obvinění jeho strýce Romana Lise, že vytuneloval jeho firmu Elektroplast. Jeho výpověď byla dost emocionální, protože Obajtek ve firmě pracoval od devatenácti let a strýc tvrdil, že se o něj staral jako o vlastního. Mělo jít o fiktivní nákup granulátu na výrobu trubek, na němž měl vydělat několik set tisíc zlotých. Celkově prý firmu svého strýce vystavil ztrátám 1,4 milionu zlotých. Podobný pohled sdílela i prokuratura, která vypracovala obžalobu. Když se ale stal za první vlády PiS v letech 2005 až 2007 generálním prokurátorem a ministrem spravedlnosti Zbigniew Ziobro, byl případ zastaven.

V dubnovém rozhovoru pro polský ekonomický web *Money.pl* Daniel Obajtek prohlásil, že děkuje Bohu, že už není v čele Orlenu. „V tom pekle jsem vydržel šest let. Můžete to napsat: je to hovno, které smrdí,“ řekl. A to proto, že jsou zde podle něj všechny možné zájmy tajných služeb. Celý rozhovor se nese v tónu ukřivdnosti a prezentace sebe sama jako člověka, který se nebál dělat rozhodnutí, a proto mnoha lidem vadí.

Připomeňme, že za toto „peklo“ Obajtek ročně dostával přes milion zlotých (asi šest milionů korun), a to bez vysokých náhrad a bonusů, které byly ještě vyšší. I proto jeho političtí oponenti s chutí zveřejnili mnohé další Obajtekovy výdaje, které šly na účet Orlenu. Jako předloňských půl milionu zlotých za lety soukromými letadly. Nebo 400 tisíc zlotých za cestu na závod formulí ve Spojených státech, k němuž došlo v listopadu 2023. Je pravda, že pokud bude zvolen do Bruselu, což je prakticky jisté, tak si pohorší. Plat polského europoslance je v přepočtu „pouhých“ 43 tisíc zlotých bez náhrad. Může si o tom ale popovídat s Mariuszem Kamińským, který se do Bruselu chystá „schovat“ taky.

Petr Zenkner

Zuzana Čaputová odchází se vztyčenou hlavou

Pandemie nemoci covid-19, válka na Ukrajině, politické konflikty, výměny vlád, nevybíravé útoky vůči hlavě státu. Toto všechno provázelo pět roků Zuzany Čaputové ve funkci prezidentky Slovenské republiky. V náročném zápase obstála, byla pevným pilířem obrany demokracie. Do úřadu přinesla kompetentnost, noblesu a lidskost.

Během kampaně před prezidentskými volbami v roce 2019 kritici vyčítali Zuzaně Čaputové, že je poměrně neznámá. Jako advokátka byla dlouholetou aktivistkou v oblastech ekologie a právního státu, což znamenalo rozpoznatelnost jen v užším okruhu lidí. Širší veřejnost si jí všimla zejména v souvislosti s kauzou skládky v Pezinku nebo ve spojitosti s iniciativou za zrušení amnestií, které někdejší premiér Vladimír Mečiar udělil v době, kdy vykonával i prezidentské pravomoci.

Do souboje o prezidentskou funkci vstupovala Čaputová jako místopředsedkyně levicově-liberální strany Progresivní Slovensko. V průzkumech se relativně dlouho držela na čtvrtém místě. Šéf hnutí OĽaNO Igor Matovič ji nechutným způsobem vyzval, aby uznala svou porážku a odstoupila ve prospěch Roberta Mistrika. Jenže Zuzana Čaputová postupně zvyšovala svou známost, našla si vlastní pozici a její podpora začala růst. Byl to naopak Mistrik, kdo se v její prospěch vzdal kandidatury.

Do kampaně zasáhla i katolická církev, když trnavský arcibiskup Ján Orosch označil volbu Čaputové za těžký hřích. Na mnoho konzervativních věřících a lidí z rurálního prostředí s manifestačními projevy víry to mohlo mít

silný vliv. A zřejmě to též negativně ovlivnilo volební účast. Nakonec se však Zuzana Čaputová stala historicky první prezidentkou Slovenské republiky, když ve druhém kole porazila kandidáta Směru-SD, kariérního diplomata a eurokomisaře Maroše Šefčoviče. Zvítězila, aniž by vedla negativní kampaň.

Už její první rok v prezidentském úřadě byl turbulentní a plný výzev i nelehkých zápasů. Absolvovala několik zahraničních návštěv, po parlamentních volbách z konce února 2020 jmenovala novou vládu v čele s Igorem Matovičem, přednesla značně kritickou zprávu o stavu republiky a musela se popasovat s koronavirovou krizí. Pandemie podle ní odhalila mnoho nedostatků ve fungování státu včetně neřešených problémů zejména ve zdravotnictví a školství, ale i v péči o seniory a podobně.

„Po Ivanu Gašparovičovi se mohlo zdát, že funkce prezidenta je na Slovensku zbytečná. Andreji Kiskovi trvalo, než našel rozvahu a smysl svého působení, ale zdá se, že

Zuzana Čaputová se loni sešla se svým českým protějškem Petrem Pavlem na zahradě brněnské vily Tugendhat.

Foto: Facebook/zcaputova

Zuzana Čaputová uchočila svou funkci naplno. Zuzana Čaputová dala funkci slovenského prezidenta opět důstojnost a smysl," vyjádřil se po jejím prvním roce v úřadě politolog Radoslav Štefančík.

Svět versus Matovič

Bylo jasné, že až do konce mandátu to bude mít prezidentka Čaputová nesmírně těžké. A to i proto, že jak několikaletý premiér a šéf strany Směr-SD Robert Fico, tak Igor Matovič se nešťítily těch nejpodlejších útoků vůči ní. To podněcovalo další lidi k nenávistným atakům, dokonce i na její rodinu.

První konflikty s vládou Igora Matoviče nastaly v souvislosti se způsobem, jakým premiér reagoval na pandemii. Nucené celoplošné testování v rozporu s doporučeními odborníků, chaos a premiérova nekompetentnost vedly ke sporům uvnitř vládní koalice. Do těchto konfliktů Matovič vtáhl i prezidentku, když jí vyčítal, že nepodpořila plošné testování. Nakonec přiměl hlavu státu k ostré reakci. „Celý svět řeší covid, jen my řešíme pana premiéra. Chybí nám plán, chybí nám jasný postup kroků a čelíme chaosu," prohlásila Zuzana Čaputová v prosinci 2020.

Vládní koalici kritizovala rovněž za to, že volbu nového generálního prokurátora připravuje narychlo, bez potřebné odborné přípravy. Kriticky se vyjádřila také k nominaci Daniela Lipšice na tento post. Lipšice chtěl za každou cenu prosadit Igor Matovič. Bez ohledu na názory odborníků, podle nichž by bývalý ministr neměl v takovéto funkci působit. Byl to moment, kdy Zuzana Čaputová otevřeně ukázala, že bude všem měřit stejným metrem. Opakovaně též poukazovala na obcházení pravidel při přijímání legislativy.

Tak jako prezident Andrej Kiska v letech 2014 až 2019 zastíňoval Roberta Fica a před veřejností mu nastavoval zrcadlo, obdobně i Zuzana Čaputová zastínila Igora Matoviče a jeho pojetí politiky dávala zpětnou vazbu. Věcně, slušně, důstojně. Svými postoji a kritickými reakcemi ho však popudila, načež se k ní začal chovat podobně nevrživě, sprostě a arogantně jako Robert Fico. Namísto budování respektu vůči prezidentské funkci rozdmýčkal nenávist a despekt.

Na Matovičovy způsoby musela prezidentka Čaputová vícekrát reagovat a připomenout mu demokratická pravidla i jeho předvolební sliby. Až nakonec vyslovila „zklamání ze zhoršující se politické kultury, jejíž součástí se stávají osobní útoky či vulgarismy".

Spory ve vládní koalici dospěly na jaře 2021 k pádu vlády Igora Matoviče, jehož v premiérské funkci nahradil dosavadní ministr financí Eduard Heger (OĽaNO). Na jeho post se naopak přesunul Matovič. Šlo v podstatě o rekonstrukci vlády. „Je velmi důležité, aby obrazy neshod z minulosti byly postupně překryté novým obrazem spolupráce, respektu a klidu," prohlásila Čaputová po jmenování Hegerova kabinetu.

Prezidentčino přání se hlavně kvůli Matovičově destruktivní roli nenaplnilo. Hegerova vláda v prosinci 2022 přišla

o důvěru parlamentu. Zuzana Čaputová ji nejprve pověřila působením do předčasných voleb, nicméně v prohlubující se krizi nakonec v rámci svých kompetencí velmi správně přistoupila ke jmenování takzvané úřednické vlády, respektive vlády odborníků. Do jejího čela se postavil Ľudovít Ódor. Prezidentka pak dále čelila útokům hlavně ze strany představitelů Směru. A to v takové míře, že dokonce avizovala právní kroky proti jeho šéfovi Ficovi.

Udělala však chybu, když na začátku roku 2023 netrvala na co nejrychlejším uspořádání předčasných voleb. Co možná nejpozdější termín vyhovoval zejména Eduardu Hegerovi, jenž se připravoval na převzetí strany Spolu (dnes Demokraté), se kterou potřeboval čas na kampaň. Bylo to průhledné, ale v konečném důsledku to nejvíce nahrálo Robertu Ficovi, jenž v podzimních volbách zvítězil.

Stupňovaná nenávist

Po nástupu Ficovy vlády rychle přišel otevřený konflikt. Stalo se tak v souvislosti s volbou ústavních soudců. Zuzana Čaputová dostala neúplný seznam kandidátů, což byl zjevný nátlak předsedy vlády, aby jmenovala výlučně jeho lidi. Trvala však na svém a reakce Roberta Fica byla ostudná. Od toho momentu se staronový premiér choval vůči Zuzaně Čaputové ještě nenávistněji a hruběji než dosud, což představitelé Směru stupňovali na stranických veřejných shromážděních. Označovali ji mimo jiné za Sorosovu či americkou agentku, a dokonce podněcovali své fanoušky k vulgárním vyjádřením na její adresu.

Bylo také zjevné, že řešení situace na Ukrajině vidí Zuzana Čaputová jinak než Robert Fico. „Jak se Rusko nezastaví na Ukrajině, tak se nezastaví před ničím," řekla hlava státu už v červnu 2022.

Na jedné straně konflikty s vládou a útoky vůči hlavě státu. Na straně druhé nezlomné trvání na slušnosti, politické kultuře, pravidlech a demokratických hodnotách a vystupování s noblesou i lidskostí v těch nejtěžších situacích. Takto plynulo funkční období Zuzany Čaputové, na nějž se i s ohledem na svou rodinu rozhodla už nenavázat, což oznámila s ročním předstihem.

Výkon Zuzany Čaputové v prezidentské funkci můžeme vnímat ve dvou liniích. První byl důraz na sociální témata a zároveň budování dobrého jména Slovenska v zahraničí. Druhá linie souvisela s pandemií, ruskou agresí proti Ukrajině a způsoby vládní moci. Zatímco první linie byla klidnější a celkem zjevně prezidentce přinášela více uspokojení, druhá, vynucená vnějšími faktory i chováním Igora Matoviče a Roberta Fica, se nesla ve znamení střetu a napětí.

Socioložka Silvia Porubánová označila hned první rok Zuzany Čaputové v prezidentském úřadě jako „ohromný triumf lidskosti, kompetentnosti, úrovně a noblesy". Dnes už můžeme říct, že toto hodnocení platí pro celé pětileté období. A to navzdory tomu, jakým těžkým situacím i lidské zlobě musela od začátku až do konce čelit. Patří jí za to obrovské díky, úcta a respekt.

Marián Balázs

Jak maďarský Visegrád zvítězil nad polským Krakovem

Současná politická situace v Maďarsku nemá ve střední Evropě obdoby. „Podle mého názoru se nedá srovnávat se současným Slovenskem a už vůbec ne s Polskem za vlády PiS, protože v Maďarsku máme vysloveně samovládu. To už není autoritářský systém, to je samoděržaví,“ říká bohemista a bývalý diplomat György Varga.

- **Visegrádská skupina se zrodila v únoru 1991. Dá se říci, že myšlenka na společný postup stře-doevropských států tehdy nava-zovala především na spolupráci nedávných československých, polských a maďarských disidentů, z nichž se někteří po roce 1989 dostali k moci?**

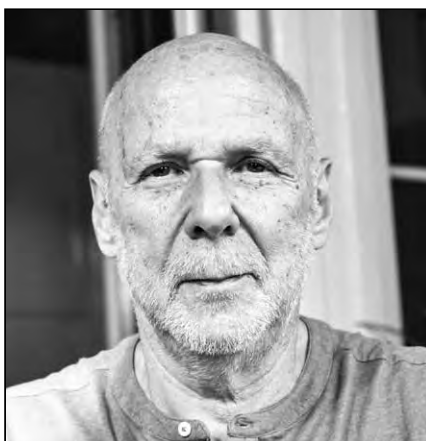
Visegrád má určitě hlubší kořeny, protože už v 19. století v rámci habsburské monarchie existovaly snahy, aby tyto národy nějakým způsobem spolupracovali. Jednalo se třeba o austroslavismus předpokládající spolupráci menších slovanských národů v rakouském císařství. Nebo o Dunajskou konfederaci, což byla představa Lajose Kossutha. Reagoval tím na porážku maďarské revoluce v letech 1848 až 1849, protože Maďaři v ní bojovali nejenom proti Habsburkům, ale i proti některým slovanským národům a Rumunům. Úvahy o spolupráci obecně souvisely se vznikem obrozených národů. Nakonec ale zvítězily nacionalistické tendence.

V době první světové války a těsně po ní se myšlenky na spolupráci zase objevily. V meziválečném období se ale neuplatnily, protože stře-doevropské národy stály proti sobě. Jednalo se především o Malou dohodu zaměřenou proti Maďarsku, ale existovaly i jiné spory, například válka o Těšínsko mezi Polskem a tehdejším Československem. Po druhé světové válce jsme žili v komunismu, kdy žádná podobná myšlenka na spolupráci stře-doevropských národů nebyla podporována vrchním pánem z Kremlu. Kolem pádu komunismu se o ní zase začalo diskutovat.

- **Jakou roli hrála ona sounáležitost někdejších disidentů? Připo-**

mínám, že vznik Visegrádské skupiny svými podpisy zpečetili československý prezident Václav Havel, jeho polský protějšek Lech Wałęsa a maďarský premiér József Antall.

V sedmdesátých a osmdesátých letech existovala poměrně silná spolu-

György Varga (*1954) je maďarský bohemista, spisovatel, překladatel a diplomat. Do maďarštiny přeložil mimo jiné knihy Bohumila Hrabala, Václava Havla, Ivana Klímy, Ladislava Klímy, Milana Kundery nebo Josefa Škvoreckého. V letech 1988 až 1990 působil jako zpravodaj československého vysílání *Rádia Svobodná Evropa* v Budapešti. Poté byl až do roku 1995 maďarským velvyslancem v Praze. Později zakládal a vedl Generální konzulát Maďarska v Košicích. V letech 2005–2010 řídil v Praze Maďarský institut. Byl také zástupcem ředitele Mezinárodního visegrádského fondu (2014 až 2017).

práce především mezi polským a československým disidentem. Objevovaly se i náznaky spolupráce s maďarskou

opozicí, ale ty byly mnohem slabší kvůli specifické situaci v Maďarsku, kde se komunistický režim lišil například od normalizačního režimu v Československu. Ale József Antall disidentem nebyl. Byl sice proti režimu, ale otevřeného odboje se přímo nezúčastnil.

- **Kdo vlastně vznik původní visegrádské trojky vymyslel?**

Dodnes nevíme, kdo byl přesně iniciátorem. Lidé kolem Václava Havla vždycky říkali, že to byl on. Mysleli tím asi jím organizované bratislavské setkání v dubnu 1990. Konalo se v den prvních svobodných voleb v Maďarsku. Byla to trochu chaotická, spíše taková disidentská než formální akce. Byly tam různé sekce. V té státnické seděli prezidenti – bývalý polský komunistický vůdce Wojciech Jaruzelski, přechodný maďarský prezident Mátyás Szűrös, no a někdejší disident Havel. To byla naprosto groteskní sestava. Byla tam také sekce intelektuálů neboli „představitelů“, jak organizátoři říkali. Já jsem tam působil ve dvojí roli. Jednak jsem tlumočil prezidentům, jednak jsem se zúčastnil setkání těch představitelů, které bylo moc příjemné. Bylo to těsně před vznikem myšlenky visegrádské spolupráce.

- **Koho napadlo, aby se slavnostní podpis uskutečnil na hradě ve Visegrádu?**

Poláci zpočátku navrhovali, aby se první setkání uskutečnilo v Krakově. Pak József Antall, který byl historikem, přišel s onou analogií jednání tří králů, polského, českého a uherského, v roce 1335 ve Visegrádu. Antall měl kolem sebe historiky a básníky, podobně jako Havel. Možná ale tato analogie napadla jeho samotného.

Vlastně tím Krakov svým způsobem vyšachoval. Místo krakovské čtyřky tak dnes máme visegrádkou čtyřku neboli V4.

■ **Jak by se dal stručně popsat zá-
měr, který vznikl uskupení prová-
zel?**

Visegrád měl pomáhat především diplomatickými a politickými prostředky k tomu, aby se střeoevropské národy vrátily na Západ, odkud byly – řečeno s Milanem Kunderou – uneseny. Šlo také o snahu posílit střeoevropskou myšlenku formou spolupráce. Pomáhat si. A nekonkurovat si tak, jak se to dělo mezi dvěma světovými válkami.

■ **V letech 1992 až 1998 visegrád-
ská spolupráce na politické úrov-
ni de facto nefungovala. Větši-
nou se uvádí, že za to mohl
především distanc od autoritář-
ského slovenského premiéra Vla-
dimíra Mečiara. Byl to ten hlavní
důvod?**

Určitě to byl hlavní důvod, politici vládnoucí v ostatních zemích nechtěli být spojováni s mečiarovským režimem. Byl tam ještě další důvod, a sice česká zahraniční politika, která tehdy po rozpadu československé federace vznikala. Pokud si dobře pamatuji, v zahraničněpolitickém programu nové české vlády byla věta, teď to parafrázuji, že cílem je oddálit se od problematického podunajského prostoru. Nešlo tam jen o klasický protivisegrádký postoj tehdejšího premiéra Václava Klause. K příznivcům visegrádké spolupráce nepatřila ani většina vládního tábora, určitě to platilo pro tehdejší ODS. I když otevřeně se proti ní nestavěla. Takže to bych určil jako méně důležitý, ale přece jenom nezanedbatelný faktor. Tím hlavním byl každopádně způsob vládnutí Vladimíra Mečiara. Po jeho pádu na podzim 1998 se visegrádká spolupráce totiž jako mávnutím kouzelného proutku okamžitě obnovila a začala velmi intenzivně fungovat. Byla mnohem intenzivnější než v prvních dvou letech.

■ **Obnovení visegrádké spoluprá-
ce se časově víceméně shoduje**

**s nástupem první vlády maďar-
ského premiéra Viktora Orbána
v letech 1998 až 2002. Jak tehdy
Orbán Visegrád vnímal?**

Absolutně pozitivně. Jeho tehdejší zahraniční politika byla úplně jiná než ta dnešní. První Orbánova vláda byla možná nejlepší maďarskou vládou po pádu komunismu. Dá se o tom samozřejmě diskutovat, ale podle mě hlavně první dva roky byla velmi úspěšná. Rozhodující kroky k obnově visegrádké spolupráce se udály na podzim 1998 těsně po pádu Vladimíra Mečiara a vzniku vlády Mikuláše Dzurindy. V Maďarsku jsme tuto změnu přijali velmi pozitivně. Premiéři Dzurinda a Orbán měli tehdy ještě velmi přátelské vztahy. V Polsku vládl umírněně konzervativní kabinet Jerzyho Buzka. V Česku byla u moci sociálnědemokratická vláda Miloše Zemana, který – alespoň verbálně – Visegrád vždy podporoval. Během českého předsednictví v roce 2000 vznikl Mezinárodní visegrádký fond jako jediná instituce v rámci Visegrádké skupiny. Převažovalo nadšení, že Visegrád zase funguje. Ani v Česku už skepse vůči němu nebyla tak silná, a to ani v rámci ODS.

■ **Jedním z hlavních cílů visegrád-
ské spolupráce byla integrace do
EU a NATO, což se na přelomu tí-
síciletí podařilo. Neztratila tím
pozitivní obsah? Narážím na to,
že v posledních letech byla V4
vnímána jako někdo, kdo věci
v rámci Evropské unie často blo-
kuje.**

Visegrád měl negativní obraz spíše u starších členů EU. Bohužel v letech 2010 až 2020 to někdy vypadalo tak, že se visegrádká čtyřka snaží vystupovat jako nátlaková skupina. Ale těžko říct, jestli každý takový pokus o nátlak byl nesprávný. To bych neřekl. Podobná seskupení v Evropě existují. Například skandinávské země spolu často spolupracují, jsou tady samozřejmě také Benelux a jihoevropské státy. Takže já si myslím, že je tu místo i pro Visegrád. Dnes ale spolupráce hlavně kvůli rozdílným postojům k ruské agresi vůči Ukrajině na politické úrovni nefunguje.

■ **K negativnímu vnímání Visegrá-
du přispívá i fakt, že se v jednotli-
vých zemích v posledních letech
objevují vlády s autoritářskými
politiky v čele. V Maďarsku je
u kormidla od roku 2010 Viktor
Orbán, v Polsku donedávna vlád-
la strana Právo a spravedlnost
(PiS) vedená Jarosławem Kaczy-
ńským. Na Slovensku se vrátil
k moci Robert Fico. V Česku
donedávna vykonávali nejvyšší
funkce Miloš Zeman a Andrej Ba-
biš. Čím to je, že se podobným
politikům v našem regionu daří?
Jedná se o jakousi politickou ne-
dospělost visegrádkých náro-
dů?**

Nevím, jestli politickou nedospělostí myslíte to, že jsme po pádu komunismu neměli ještě dost času vytvořit si odolnější instituce, což se evidentně nepodařilo třeba v Maďarsku. Ani zde nebyly velké snahy vytvořit obraz občana, který je odpovědný a myslí demokraticky. To vše samozřejmě hraje roli, ale není to kvůli Visegrádu, ale kvůli tomu, že tyto země dlouho žily pod komunistickým útlakem. Žily v měkčí nebo tvrdší diktatuře, ale přece jenom diktatuře. V Maďarsku je teď navíc speciální situace. Podle mého názoru se nedá srovnávat se současným Slovenskem a už vůbec ne s Polskem za vlády PiS, protože v Maďarsku máme vysloveně samovládu. To už není autoritářský systém, to je samoděržaví. Spolupracovat s takovou zemí je problematické. Navíc existuje napětí mezi Českem a Slovenskem, když česká strana kvůli proruským postojům premiéra Fica zrušila společná jednání vlád, která nebyla tak docela formální, protože měla vždycky nějaký obsah. Publicistika to dnes trochu bagatelizuje, já si však myslím, že to byl důležitý a správný krok. Nedá se vážně spolupracovat s takovými vládami.

■ **Visegrádká čtyřka se nyní de
facto rozdělila na půl. Na jedné
straně stojí Česko a Polsko, na
druhé Maďarsko a Slovensko.**

Česká republika a Polsko teď jdou spíše lepším směrem. V Polsku nevi-

dím v blízké budoucnosti reálnou možnost návratu nějakého Kaczyňského režimu. Ani v Česku bych neviděl jako tragédii, kdyby se k moci vrátil Babiš, protože vaše instituce jsou silné a zakořeněné. Fungují u vás protíváhy. V Maďarsku to neexistuje. A na Slovensku to, co bylo, se právě teď bourá. Poláci za vlády PiS nešli rozhodně tak daleko jako Orbán. Kaczyński sice velmi hrubě zasahoval do justice, ale v jiných oblastech se to s Orbánem vůbec nedá srovnat. Protože Orbán v Maďarsku ovládá všechno. Jak jsem říkal, jedná se tak trochu o systém feudalistické samovlády, i když oproti Putinově režimu v Rusku je to softverze. Oponenti se ještě nezavírají. Ale jinak se tu dějí hrozné věci. To se však nedá během pár minut popsat.

■ **Jak si Orbánův přerod vysvětlujete? Sám jste říkal, že jeho první vláda v letech 1998 až 2002 zpočátku vypadala dobře. Proč v roce 2010 nabral autoritářský kurz? V jednom rozhovoru jste ho označil za absolutního cynika, který nemá žádnou ideologii.**

Ano, nemá. Není ani nacionalista, ani konzervativec. Je radikál, stejně jako Nigel Farage nebo Donald Trump. Mluví se o populistech, ale podle mě je to blbost. Každý politik musí být do určité míry populistou. Musí něco slíbit, ukázat nějakou perspektivu. Měl by být samozřejmě zodpovědný. Orbánova povaha se vyvíjela. Ti, kteří ho znají lépe než já, říkají, že určité povahové vlastnosti se u něj projevovaly vždycky. A navíc maďarská společnost vždycky byla náchylná přijmout myšlenku na nějakého vůdce. Byla vždy dost neautonomní. Není dostatečně odhodlána k odporu. Svoboda jako základ demokratického systému není pro většinu populace prioritou.

Je třeba dále připomenout, že v období 1998 až 2002 šlo o koaliční kabinet, Orbánův Fidesz vládl společně se dvěma dalšími stranami. Důležité bylo také to, že socialisté v období 2002 až 2010 vládli velmi špatně a společnost byla velice nespokojená. Orbán tak mohl získat v roce 2010 ústavní většinu. A ve třech následujících vol-

bách i díky tomu, že změnil po první výhře volební zákon, vždycky vyhrál s ústavní většinou. Podle maďarské ústavy, když takovou většinu máte, děláte si, co chcete. A Orbán samozřejmě chce mít absolutní moc, kterou dalšími a dalšími kroky postupně buduje. Nemá na něj podstatný vliv ani to, že Maďarsko kvůli tomu nedostane většinu peněz z Evropské unie, což je pro zemi dost tvrdá rána.

■ **Orbán po volbách v roce 1998 řekl něco ve smyslu, že na rozdíl od Józsefa Antalla nebude premiérem 15 milionů Maďarů. Totálně to potom popřel, když rozdával Maďarům žijícím v okolních státech maďarské pasy.**

Kolem toho Antalova výroku z roku 1990 byla velká hysterie. Nemyslel to tak, jak to teď myslí Orbán. Rumuni se také starají o Rumuny v Moldavsku, což především v dnešní situaci je velmi správné. Samozřejmě že po pádu komunismu představoval Antallův výrok šok. Každý to bral jako projev nacionalismu. Znal jsem Antalla dobře, nacionalistou nebyl. V mediálních vystoupeních působil trochu nafoukaně, ale mezi čtyřma očima byl vtipný, chytrý a docela skromný. Měl historický a politický přehled, ale nebyl plnokrevným politickým realistou. Protože tehdy jím nikdo nebyl, Havel také ne. Stejně jako ostatní byl v této oblasti tak trochu amatérem.

■ **O Orbánově politice vůči maďarským menšinám v zahraničí se hodně mluvilo v souvislosti s prezidentskými volbami na Slovensku. Tamní Maďari ve druhém kole celkem masově podpořili nakonec vítězného Petera Pellegriniho. Tvrdí se, že to bylo na Orbánův popud.**

Určitě tam sehrál důležitou roli. Po prvním kole jsem se díval jen na výsledky ve dvou okresech, ve kterých dominují Maďari. Dunajská Streda byla pro Ivana Korčoka a Komárno pro Pellegriniho. Ve druhém kole už od východu na západ Maďari všude podporovali spíše Pellegriniho. Projevily se postoj politických představitelů Maďarů na Slovensku, kteří jsou čas-

tečně ovlivňování a financování Orbánovým režimem. Důležité bylo také to, že pozvali Pellegriniho před volbami do Budapešti, kde ho přijali předseda parlamentu a premiér. A jeho pověstný rozhovor pro maďarskou státní televizi, který byl vysílán v době moratoria před druhým kolem, byl jednoznačným ovlivňováním. A asi měl i dopad, protože Maďari na Slovensku sledují maďarské kanály, které jsou dostupné po celém Slovensku. Když jsem pracoval v Košicích nebo Bratislavě, na kabelovce jsem měl spoustu maďarských programů. Stojí to pár eur měsíčně. Takže to má každý. Což je sice dobře, ale ten obsah vysílání je sporný.

■ **Co má Orbán na Slovensku za lubem?**

Chce rozšířit sféry svého vlivu. Je to vidět na jeho balkánské politice, kde podporuje bosenskosrbského politika Milorada Dodika a srbský režim. Ve Slovinsku nakupuje média. Kde se dá, snaží se získat větší vliv a také uplatnit maďarský kapitál, který není dost silný. Je to až zvláštní, že se snaží například na Slovensku ovlivňovat maďarskou menšinu a současně chce mít spojence na vládní úrovni. A to se mu víceméně daří. Návrat Roberta Fica do čela slovenské vlády mu samozřejmě přišel vhod, protože jejich myšlení je velmi podobné. Byť si myslím, že Fico je pružnější. Jsou spojenci, přestože Orbán chce na Slovensku mít slovo nejenom v rámci maďarské menšiny. Má vizi jakési supremace maďarského étosu nebo kultury v tomto prostoru. Nenazval bych to ideologií, je to jenom takový výraz nějakého těžce definovatelného cítění. Zároveň jde o určitý, rovněž obtížně popsatelný prostředek uplatňování vlivu i mimo Maďarsko.

■ **Když se vrátím k visegrádské spolupráci, moc růžově to s ní do budoucna nevypadá.**

Já jenom doufám, že zúčastněné strany nezničí Visegrádský fond, který je užitečný. A neměl by být závislý na tom, jaké věci se dějí ve vysoké politice.

Tomáš Fošum

Szczygieł musí zatančit

Jedním z hostů letošního mezinárodního knižního festivalu a veletrhu Svět knihy bude Mariusz Szczygieł. Populární polský reportér nedávno vydal v češtině knihu Fakta musí zatančit. Týká se právě reportáže.

„Brzy jsem zjistil, že mám předpoklady pro dvě činnosti: sňatkového podvodníka a reportéra,“ píše v úvodu své nové knihy Mariusz Szczygieł. Naráží tím na fakt, že v lidech dokáže přirozeně vzbuzovat důvěru a oni se mu na oplátku ochotně svěřují. Szczygieł, který je polskou (a částečně i českou) kulturní celebritou, má skutečně osobní kouzlo a dovede najít společná témata s každým čtenářem. Je evidentní, že lidé a jejich příběhy ho zajímají, a dokonce ani dvouhodinové podepisování knih na stánku ho nezavíjí jeho nepřehlédnutelné zvědavosti. Zároveň má velkou chuť sdílet, vyprávět, zajímají ho reakce. A nevyhýbá se v tom žádné formě – v poslední době je velmi aktivní na Instagramu. Jak sám vypráví, někteří lidé přicházející na setkání s ním ani nečetli jeho knihy, znají ho právě ze sociálních sítí.

Szczygieł ovšem kombinuje svou otevřenost a zvědavost se schopností své sny a plány opravdu uskutečňovat. Svědčí o tom varšavská Polská škola reportáže, kterou v roce 2010 spoluzakládal a jež stále funguje, nebo taktéž varšavská kavárna s knihovnou Wrzenie Świata a Reportážní institut, je muž šéfuje. A nově také vede pořad *(Ne)příjemné rozhovory* v polské veřejnoprávní televizi TVP. Do toho stále vydává knihy vlastní, ale také jiných autorů v nakladatelství Dowody na Istnienie, navštěvuje literární podniky, diskuse a veletrhy, moderuje, nebo sám spoluorganizuje akce. Stal se institucí, která obdivuhodně vzdoruje ne vždycky příjemnému zvýšenému zájmu okolí, kritice a různým očekáváním – třeba že setkání s ním bude tou správnou kombinací zábavy a vážných témat, zkrátka se předpokládá, že „Szczygieł musí zatančit“.

Součástí fenoménu Szczygieł je právě i to, že není influencerem, kterého na vrchol vynesla spíše náhoda. Stojí za ním autentické mnohaleté nadšení pro reportáž a úspěch přišel až po letech práce. Nikdo mu na začátku nesliboval

hvězdnou kariéru, když nechal studia žurnalistiky. Živil se i jako pošťák, a lze si jen představit, jakou odvahu měl šestnáctiletý mladík, který v roce 1984 v časopise *Na Przelaj* publikoval svůj první článek věnovaný homosexuální prostitutce. Tedy tematicke, o níž se za železnou oponou skutečně nepsalo.

Nesobecké touhy

Velmi osobním příběhem cesty k reportáži a k tomu, kým je dnes Mariusz Szczygieł, otevírá autor zmíněnou novou knihu *Fakta musí zatančit*. V ní najdeme dobře vyváženou směs praktických ukázek různých kultovních i méně známých reportáží, komentáře k nim, řadu různých definic toho, čím reportáž je, citáty z dalších relevantních knih a autorovy reflexe. Někdy je toho tolik, že máme pocit, že se v tom proudu trochu ztrácíme. Knihu je možná lepší nečíst jako příručku k psaní reportáže, ale nechat se nést jazykovou obratností autora a vytáhnout si pro sebe pouze některé zajímavé postřehy nebo texty. Pokud autora sledujeme delší dobu, leckteré bonmoty a citáty jsme už na některém setkání slyšeli nebo četli v jednom z mnoha rozhovorů. Rozhodně to ale neplatí o celé knize a zajímavé je také to, že autor vychází mimo polský kontext a komentuje reportáže ze světového kánonu.

Důležité totiž je, že nejen v této knize není Szczygiełova touha sdílet příběhy a psát

egocentrická a velmi často svoji popularitu využívá k tomu, aby upozornil na jiné. Ať už na začínající autory, nebo naopak na ty, které sám jako čtenář pokládá za skvělé a chtěl by, aby se s nimi seznámili i jiní lidé. Sám vzpomíná, jak ho učily legendární polské reportérky Hanna Krall nebo Małgorzata Szejnert, a je zřejmé, že také on se snaží mladým reportérům pomáhat – ať už těm z Polské školy

I v Česku dobře známý polský reportér Mariusz Szczygieł. Foto: Hubert Gostomski

reportáže, nebo kolegům, o jejichž knihách píše, či je přímo vydává.

Otevřená hra

Z jeho reportáží i postů na sociálních sítích vidíme, že Szczygieł má evidentně stejné potěšení z rozhovoru stejně tak s profesorem historie, jako s průvodčím ve vlaku, a jejich názory nehodnotí podle běžné hierarchie ve společnosti. A fascinují ho proto, že jejich příběhy „mají svou pravdu“. A různým pravdám Szczygieł dává prostor i ve svých reportážích. Jak říká, existují fakta, pravda je už příběh, který někdo na základě faktů vypráví. V dnešním světě plném informací pak právě reportáž podle něj přináší možnost je třídit a rozumět jim. Pravda konkrétního člověka o určitém faktu či události může být jiná než pravda dalšího člověka, který byl na místě stejného okamžiku. Naše smysly, paměť, zkušenost a emoce ovlivňují zpětně vnímání události.

Zkoumání kognitivních schopností člověka jeho názor určitě podporuje. Přesto pokud tuto teorii Szczygieł rozvádí dále, například v rozhovorech, začínáme cítit nebezpečí, jaké otevírá orální historie. Příběh každého člověka je jistě důležitý a skrývá svou pravdu, přesto bez určité sdílené hierarchie faktů a hodnot končíme v pasti postmoderního „anything goes“. Naštěstí si Szczygieł

nedal za úkol napsat pojednání o pravdě, ale o reportáži, a hledat v knize metodologickou čistotu není k jejímu autorovi zcela fér. To je nakonec Szczygiełova premisa: reportér může ve svém vyprávění faktů využít různé literární postupy, experimentovat s formou, dokonce smí i fabulovat, vždy by ale měl hrát se čtenářem otevřenou hru.

Knihu *Fakta musí zatančit* přeložil do češtiny Martin Veselka. Mariusz Szczygieł si vždycky cenil Heleny Stachové, která se jeho reportážím věnovala jako překladatelka od samého počátku. Ta bohužel vzhledem ke svému věku a zdravotním obtížím další knihu odmítla. O Szczygiełově přístupu k lidem ale svědčí i to, že se svou překladatelkou byl v úzkém kontaktu a spojovalo je přátelství. A také mnoho hodin konzultací různých slov a obrátů. Szczygieł tak v nedávném rozhovoru pro časopis *Host* popisoval své návštěvy v Česku, které nejsou tak časté: „Jediné, co si dovolím, je navštívit dlouholetou překladatelku mých knih do češtiny, překladatelskou legendu Helenu Stachovou. Jsme si velmi blízcí. Musím přiznat, že i díky ní jsem dospěl k přesvědčení, že mé psaní je plnokrevná literatura.“

Lucie Zakopalová

Mariusz Szczygieł: *Fakta musí zatančit*. Přeložil Martin Veselka. Dokořán, 2023.

Tischnerovy Kasandřiny věštby

Český čtenář konečně dostává do rukou výbor textů polského myslitele, filosofa a katolického kněze Józefa Tischnera (1931–2000). Pod názvem *Tischnerova abeceda* vyšel v nakladatelství Triáda. Výbor uspořádal polský básník a novinář Wojciech Bonowicz. Dodejme, že překlad má z větší části na svědomí před třemi roky zesnulý básník Jiří Červenka, překladatel a milovník polské literatury.

Tischnerovo jméno jsem poprvé zaslechl během jednoho z bytových seminářů, které se na přelomu 70. a 80. let pořádaly ve vile výtvarníků Pavla a Věry Brázdrových na pražských Vinohradech. Přednášeli tam Patočkovi křesťansky orientovaní žáci, například Radim Palouš, Tomáš Halík, Zdeněk Neubauer, Jan Sokol, Daniel Kroupa, Zdeněk Kratochvíl a další. Tischner tam byl jakožto respektovaný představitel polské fenomenologie a hermeneutiky rovněž zmiňován, i když jeho texty u nás nebyly běžně dostupné – tedy pokud člověk zrovna nečetl polsky a neměl přístup k „ideologicky závadné“ literatuře od našich severních sousedů.

Nicméně připomenutí jména Jana Patočky v souvislosti s Tischnerem má ještě jiné důvody. Tischnerovým učitelem byl totiž na přelomu 50. a 60. let na univerzitě v Krakově Roman Ingarden, který podobně jako Patočka studoval filosofii u prostějovského rodáka Edmunda Husserla, zakladatele moderní fenomenologie.

O svém učiteli Tischner napsal: „Pro Ingardena byla autentickou cestou k hodnotě cesta heroické *velkomyslnosti*.

Hodnoty je třeba dokazovat jen proto, že jsou hodnotami.“ (s. 81) A když na začátku 80. let vznikl ve Vídni Institut pro vědy o člověku (Institut für die Wissenschaften vom Menschen), který se věnoval překladům a exilovým vydáním Patočkových děl, zásluhu na tom měl i Tischner coby jeho spoluzakladatel a po nějakou dobu rovněž jako ředitel. Připomeňme ještě, že jediným Tischnerovým dílem dosud přeloženým do češtiny bylo exilové vydání jeho *Etiky Solidarity* s předmlouvou Karla Skalického (Opus Bonum 1985).

Tischnerovu abecedu tvoří více než šest desítek hesel. Každé z nich se skládá z několika kratších citací z jeho publikací a knižních rozhovorů. Výbor začíná heslem Bůh a uzavírá ho heslo Život, pochopitelně nemůžou chybět filosofové Ingarden nebo Leszek Kołakowski – a pak už jen pár dalších hesel namátkou: Dialog, Goralé, Melancholie, Pravda, Svoboda, Utrpení, Víra... Wojciech Bonowicz v předmluvě konstatuje, že by jich mohlo být dvakrát či třikrát tolik, kniha by pak však podle jeho slov byla těžko „stravitelná“.

Tischner byl skutečným mistrem pera, což snad dostatečně dokládá i soubor textů, který má nyní český čtenář k dispozici. Jeho literární odkaz by se dal rozčlenit zhruba do dvou období. Do pádu režimu „lidového Polska“ psal až na pár výjimek čtenářsky náročné odborné texty o fenomenologii, hermeneutice a filosofii dialogu. V pozdějších letech se věnoval více aktuální publicistice, což mu umožnilo pregnantně pojmenovávat a analyzovat problémy, které hýbaly polskou společností v prvních letech svobody. Byl kmenovým autorem časopisů *Tygodnik Powszechny* a *Znak*, časopisů, kolem nichž se koncentroval tehdejší výkvět polské katolické inteligence. Po pádu komunismu jej zvali také do televizních a rozhlasových debat, vycházely desítky Tischnerových knižních titulů.

Vedle papeže Jana Pavla II., někdejšího krakovského arcibiskupa, s nímž jej mimochodem spojovalo blízké přátelství, patřil k nejvýraznějším intelektuálním autoritám, které ve druhé polovině minulého století ovlivňovaly podobu veřejné debaty v Polsku.

Ne vždy se však setkával s pochopením. Pro některé lidi byl až příliš prostořeký, jeho názory příliš kontroverzní a jeho postoje příliš liberální. Vysloužil si pověst „zlobivého dítěte“ polské církve. Už tehdy varoval před instrumentalizací náboženské víry, budováním příliš těsných vztahů

Józef Tischner.

Zdroj: Tischner.pl

mezi církví a státem, klerikalismem, antisemitismem, národoveckým fangličkářstvím, strachem ze svobody či romantickým blouzněním o návratu „zlatého věku“ polských dějin. Konzervativnější část polských katolíků jeho koncept „otevřeného katolicismu“ odmítala.

Nicméně zdá se, že historie dala jeho „Kasandřiným věštbám“ za pravdu. Polská společnost v současné době prochází obdobím překvapivě rychlé sekularizace, a to hlavně ve velkých městech. Jako důvod – kromě výše zmíněného – uvádějí lidé opouštějící církve rovněž množství skandálů sexuálního zneužívání a jejich krytí ze strany katolické hierarchie. Pro mnohé z nich tak zůstávají právě Tischnerovy texty jedním ze zdrojů, jak se v současné situaci orientovat a kde hledat zbytky naděje a útěchy – „jako by je napsal včera,“ slyšíme často.

Doufejme tedy, že i český čtenář bude mít po *Tischnerově abecedě* brzy opět příležitost seznámit se s dalšími skvělými texty tohoto originálního polského myslitele.

Jaroslav Šubrt

Tischnerova abeceda. Výbor z myšlenek Józefa Tischnera uspořádal Wojciech Bonowicz. Přeložili Jiří Červenka a Martin Veselka. Triáda, 2023.

Jak Invalida zvítězil nad Služkou i Světloplachostí

Slovenské filmové výroční ceny Slnko v sieti se rozdávaly neobvykle pozdě – letošní ceremoniál se konal až 24. dubna. Které tři snímky spolu bojovaly o cenu za nejlepší film?

Tři favorizovaná díla zastupují zcela rozdílné žánry a režijní pojetí, ale i tak bylo docela překvapením, jak nekompromisně své konkurenty převálcovala čistokrevná komedie. Film *Invalida* si ze slavnostního večera odnesl hned osm sošek, a to i za nejlepší film, režii a oba mužské herecké výkony.

A je pravda, že v téhle neobvyklé bromanci o nečekaném přátelství dobrosrdečného Roma z osady Gaba (Zdeněk Godla) a hrubiánského údržbáře Laca (Gregor Hološka) vyčnívají herecké výkony obou protagonistů vysoko nad průměr. Příběh zasadil scenárista Tomáš Dušička do divokých devadesátých let a režisér Jonáš Karásek v groteskní i nostalgické nadsázce věrně rekonstruuje ošuntělé interiéry, křiklavou módu a celkově lehce anarchistickou atmosféru doby, kdy různí veksláci a jiní malí gauneři začali prorůstat do komunální politiky.

Co se týče poetiky, je Karáskův film suverénním crossoverem mezi nekorektní řachandou založenou na stereotypu ve stylu seriálu *Most!* a krvavou gangsterkou v duchu snímků Guye Ritchieho. Na začátku se v krátkých flashbacích dozvíme o masakru v muzeu a vyprávění rámuje výslech Gaba, jednoho z přeživších svědků. Ten vyšetřovatelům postupně a zdánlivě zmateně vysvětluje genezi a plánování pomsty „dobrého člověka“ Laca, jenž se rozhodl zlikvidovat nepřítele, kteří mu zničili život. Problém je v tom, že mstitel se po úrazu nachází na vozíku. Jeho vrozený smysl pro kutilství, arzenál historických zbraní v muzeu a pomoc věrného Gaba ale nakonec převáží nad nepřízní osudu.

Režisér výborně balancuje mezi satirou o stavu slovenské společnosti a naivně upřímnou moralitou o dobru a zlu ve světě prodchnutém malostí a krutostí. Laco je

možná buran, cholerik a alkoholik, ale při sledování jeho cesty za spravedlností lemované honičkami s policií na motorizovaném invalidním vozíku a dovršené bitkou o památeční Štefánikovu leteckou čepici se neubráníte tomu, že mu mezi návaly smíchu musíte začít držet palce.

Jméno Milana Rastislava Štefánika se hojně skloňuje i ve snímku *Služka* Mariany Čengel Solčanské. Odehrává se v době těsně před první světovou válkou a v jejím průběhu. Je to v mnoha ohledech solidní melodramatická dobová freska o střetu velkých a malých dějin, v níž historické události osudově ovlivní životy protagonistů.

Ocenění za ženský herecký výkon oprávněně získala Dana Droppová v roli mladičky a nezkušené Anky, která přichází coby služebná do Prahy do domu vysokého stát-

ního úředníka a zažije křehkou romanci s jeho dcerou Resi (Radka Caldová).

Na Slovensku zmítaném kulturními válkami vzbudil jistě rozbroje motiv lesbického vztahu. Už jen proto, že nebyl obsažen v knižní předloze Hany Lasicové. Ale tvůrci s ním zacházejí cudně a je organicky zasazený do děje s výrazným feministickým ostnem. Muži tu přitom neplatí za bezcitná monstra, obě pohlaví jsou v interpretaci režisérky uvězněna v okovech společensky akceptovaných norem té doby.

Nejvíce ale v kultivovaném vyprávění rezonuje konflikt třídní. Jak Ance vysvětluje jedna z jejích kolegyně, nikdy by se svými pány neměnila. My známe všechna jejich tajemství, oni o nás nevědí vůbec nic, říká. Tahle komparativní výhoda se plně zúročuje v překvapivém zvratu v závěru, kdy zdánlivě submisivní Anka velmi aktivně a bez skrupulí bere osud do svých rukou.

Velké dějiny vstoupily před dvěma lety nevybíravě do

života milionům lidí na Ukrajině a velmi intimní zprávu o tom podává snímek *Světloplachost* režisérů Ivana Ostrochovského a Pavola Pekarčíka. Tvůrcům se s malým štábem podařilo těsně po invazi dostat do ostřelovaného Charkova a několik týdnů strávili v improvizovaném krytu ve stanicích metra, kde svůj azyl před válkou našly tisíce lidí.

Světloplachost navazuje na výraznou vlnu slovenských filmařů, kteří ve své tvorbě úspěšně kombinují prvky dokumentárního a hraného filmu. I tento snímek je založen z velké části na inscenovaných scénách, v nichž aktéři – neherci (v tomto případě zejména dvojice prepubertálních dětí Niki a Vika) hrají sami sebe. Důsledně observační a emočně distancovaná kamera ale vytváří záměrný zcizovací efekt.

Film přesto, nebo právě proto velmi sugestivně vtahuje do tísnivé každodennosti života ve válečných podmínkách. Ceny z varšavského a jihlavského filmového festivalu jsou tedy jistě v dobrých rukou. Jako by ale tvůrci tentokrát nenašli dramaturgicky ten nejsilnější klíč k uchopení své látky: nějaký výjimečný dějový moment, silnou postavu nebo nosný konflikt, který by nadprůměrně a z dokumentaristického hlediska cenné svědectví o realitě povýšil na film, na nějž se nezapomíná.

I proto se dá říct, že relativně nečekaná smršť cen pro Karáskův divácký hit, který je významově o dost mnohovrstevnatější, než se na první pohled zdá, je zcela zasloužená.

Jan Gregor

Dana Droppová (vlevo) a Radka Caldová na loňské premiéře filmu *Služka*.
Foto: Facebook/sluzkafilm

Jeruzalém na Labi v čase zateplování

Kolínsko patří mezi regiony, které nemají velké hrady ani jiné celostátně proslulé památky. Jeho půvab je více nenápadný, a ne každý ho objeví. Když ale nehledáte prvoplánové turistické taháky, najdete tu množství kulturního dědictví, jež vytváří spoustu hezkých míst a spojuje přítomnost této části světa s minulostí a budoucností. Podílí se tak na místní identitě. Jenže ono dědictví dostalo pořádně zabrat, a to nejen v minulém století.

Kolínsko se rozkládá východně od Úval, na západ od Chlumce nad Cidlinou a Kutné Hory, na sever od Sázavy a na jih od Sadské a Poděbrad. Jeho tvar a charakter upomíná, že ho zformovaly především dopravní tepny vedoucí z Prahy na východ (anebo opačným směrem). Jde o historický region trochu větší než dnešní stejnojmenný okres, který nejenže nemá ty nejslavnější památky, ale nemá ani dechberoucí přírodní scenérie. Najdeme v něm líně tekoucí Labe uprostřed ploché nížiny a pahorkatin, které jsou na západě i na východě trochu více zalesněné. Krajina působí většinou poklidně, v některých místech skoro nudně, jinde je rytmus polí, sadů, lesíků a menších sídel velmi půvabný. Jenže blízkost Prahy a vhodné podmínky pro osídlování zapříčinily, že leckde je už Kolínsko docela přelidněné a také nepříliš vzhledně a citlivě zastavěné. Naštěstí to nedosahuje úrovně okresů Praha-západ a Praha-východ, což však může být jen otázkou času.

Na Kolínsko přišli lidé v pravěku a díky úrodnosti kraje se už odsud nehnuli. Najdete tu tak desítky a desítky archeologických nalezišť. Pokud zde chcete vybudovat větší infrastrukturní stavbu, je moudré si dopředu uložit číslo na příslušné archeology. Některá nejzajímavější naleziště sice většina lidí vůbec nezná, ale pro obor patří k těm nejdůležitějším. Například podle Bylan se jmenuje celá jedna kultura ze 7. až 3. století před Kristem. Lokalita Pičhora (rozšafný název odkazuje na jednoho ze zakladatelů české archeologie Josefa Ladislava Píče) v Dobřichově nedaleko městečka Pečky zase patří k nejdůležitějším místům v republice spojeným se starými Germány a dobou římskou. A k tomu u rodiště svatého Prokopa v Chotouni končí takzvaná Čertova brázda, zřejmě jakási pravěká dálnice mířící od Sázavy snad někam k brodu přes Labe u Nymburku. Je to jeden z nejzáhadnějších útvarů v naší zemi.

Kraj drobné šlechty

Ve středověku pak stará hradiště na Kolínsku nahradily nikoliv hrady, ale města. Vedle Kolína byly založeny mimo jiné Český Brod, Kouřim nebo Kostelec nad Černými lesy, které obklopila hustá síť menších sídel. Pravidelné půdorysy nových středověkých měst byly obkrouženy hradbami, z nichž se dodnes nejlépe dochovaly ty kouřimské, jež jsou i národní kulturní památkou. Zástavba už byla mnohokrát přebudována, ale v Kolíně kolem chrámu svatého Bartoloměje můžete pořád zažít dotyk středověku. Všimli si toho i filmaři a pokud budete u obrazovky pozorní, po-

znáte tuto lokaci v řadě českých historických filmů, pohádek, a dokonce i reklam. To hradů vzniklo na Kolínsku asi jen sedm a nebyly nijak obrovské. Pouze jeden z nich, Tuchoraz nedaleko Českého Brodu, stojí dodnes. Z těch dalších se v lepším případě zachovaly alespoň viditelné stopy v krajině, z jiných ani to ne. Vlídna oblast moc hradům nepřála.

Zato se tu však dařilo tvrzím drobné šlechty. Od 13. století začaly vznikat skoro v každé vesnici, někde vyrostly i dvě. Přispěly k tomu úrodný kraj a rozdrobené majetkové poměry pozdního středověku i raného novověku. Máme nyní zmapovanou téměř stovku tvrzí na Kolínsku, ale přesto jde v současnosti o jeden z nejohroženějších druhů památek.

Něco výraznějšího se dochovalo pouze u pětadvaceti tvrzí. Zanikaly především po třicetileté válce, ale některé z nich byly nesmyslně zničeny ještě během komunismu, neboť nešlo o preferované památky. Z těch současných je velká část přestavěná a ve značném stádiu rozkladu. Přesto se najdou i kladné příklady. Nejcennější tvrzí regionu je bezesporu Hradenín. Také s ním to nejdříve vypadalo všelijak, ale potom se dostal do majetku Regionálního muzea v Kolíně a od roku 2013 tu probíhá důsledná přestavba. Ta se již blíží ke svému konci, po němž se Hradenín stane jedním z hlavních turistických lákadel regionu. U několika ohroženějších tvrzí se pak dali místní dohromady a vytvořili spolky, které mají zachránit a předat dalším generacím, co se dá (Vyšehořovice, Nebovidy, Libenice).

Parléř versus Santini

Ze středověku se toho na Kolínsku zachovalo vícero. Třeba třináct původně románských kostelů, z nichž je třeba zmínit hlavně záhadnou baziliku Nanebevzetí Panny Marie v Tismicích, která tu coby ve své době honosný chrám vznikla z neznámého důvodu. A románské kořeny má i kostel sv. Václava ve Vrbčanech. V něm měl být ukryt praporec svatého Vojtěcha, který dal kníže Soběslav I. připevnit na korouhev svatého Václava a slavně s ní roku 1126 zvítězil v bitvě u Chlumce v severních Čechách. Zůstalo tu také čtyřřadecet kostelů postavených v éře gotiky. Vzhledem k tomu, že se její příchod kryl s plánovitým zakládáním nových měst ve 13. století, patří do této skupiny hlavní městské svatostánky. Vedle zmíněného arciděkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, kam se vepsal i Parléřův rukopis, je to také arciděkanský chrám sv. Štěpána

v Kouřimi a gotické jádro má i kostel sv. Gotharda v Českém Brodě.

A kostely se v kraji stavěly až do 20. století. Z šesti renesančních sakrálních staveb je asi nejzajímavější kostel sv. Václava v zámeckém areálu v Kostelci nad Černými lesy. Bohatě přispělo samozřejmě baroko s jednadvaceti dochovanými svatostánky včetně Santiniho kostela sv. Prokopa v Chotouni. A v následujících obdobích bylo na Kolínsku vybudováno přes třicet kostelů a modliteben, často již protestantských. Vznikaly tu i mimořádné skvosty jako Jubilejní chrám Mistra Jana Husa v Pečkách ze druhé dekady minulého století, kombinující prvky geometrické secese a kubismu.

Stav kostelů v regionu je víceméně uspokojivý. Většinou jsou celkem udržované, ačkoliv jsou opravy dosti nákladné a navzdory dotační pomoci státu jsou pro církve finančně vyčerpávající. Aktuálně milovník historie trne především u zmíněného kostela sv. Prokopa v Chotouni, jehož statika není v nejlepší kondici a opravy se protahují. Zde se sluší ještě podotknout, že právě Chotouň představuje dnes asi nejlépe dochovanou historickou vesnici na Kolínsku.

Pokud je řeč o svatostánkách, nesmíme zapomenout také na synagogy. Dochovalo se jich pět a unikátem je hlavně ta v Kolíně, kterému se až do 20. století kvůli početné židovské menšině přezdívalo Jeruzalém na Labi. Synagoga byla postavena už na přelomu 14. a 15. století, ale za dnešní velkolepý vzhled vděčí hlavně přestavbě z přelomu 17. a 18. století. Vedle této mimořádné budovy, která však byla ze známých důvodů v zástavbě tak dobře ukryta, že ji lze při procházce Kolínem snadno přehlédnout, upomíná na tuto kapitolu také proslulý židovský hřbi-

Při putování středními Čechami byste neměli vynechat město Kouřim.

Foto: Jan Holovský

tov ležící nedaleko. Jeho návštěvu lze doporučit hlavně o sychravých večerech, kde v mírně hororových kulisách můžete hledat třeba renesanční náhrobek syna legendárního tvůrce Golema rabiho Löwa, místního rabína Becalela ben Jehudy Löwa.

Když zůstaneme ještě u sakrální architektury, mnoho klášterů v kraji nenalezneme. Víme o šesti, jež tu stávaly, ale dodnes se dochovaly jen tři – v Kolíně, Českém Brodě a Zásmukách. Z toho nejvýznamnějšího, který dal dokonce název okolní vsi Klášterní Skalice, však zbylo po husitských válkách a dalších otřesech jen mohutné torzo. Tyto zbytky cisterciáckého kláštera ze 14. století však přesto stojí za vidění a jsou oblíbenou zastávkou na cyklistických poutích kolínským regionem. Chtě nechtě nutí k zamyšlení nad pomíjivostí sebeambicióznějšího lidského konání.

Život na zámku

Kde však návštěvníka čeká bohatá sklizeň a opulentní hostina pro všechny smysly, to je přehršel místních zámků. Jejich historie v posledních třiceti letech patří mezi nejpozitivnější příběhy Kolínska. Krajina regionu zámkům a zámečkům přála a dodnes se jich dochovala naprostá většina. Je jich třiatřicet a většina z nich stále zámek opravdu připomíná. Mnohé však byly zplundrovány za komunismu, kdy se investovalo do vybraných památek a zbývající buď živořily, nebo rovnou chátraly.

Zvláště v posledních dvou dekadách se ale s rekonstrukcemi doslova roztrhnul pytel a byly zachráněny i ty

Zraněná města

zámky, které už nadšenci téměř pohřbívali. Daní za to je, že se pak často využívají k soukromým nebo firemním účelům a veřejnost do nich nemá přístup. Platí to pro Polní Voděřady, Škvorec, Bečváry (majetek hudebníka Roberta Kodyma) nebo Radovesnice I. Z objektů, které zatím pokračují v chátrání, je nejsmutnější osud barokního zámku v Kounicích u Českého Brodu. Ten by mohl doplňovat hezké historické centrum městyse, ale komplikovaná situace u vlastníků tomu brání.

Zato skvělých příkladů je hodně. Mezi nejceněnější dobře udržované zámky patří klasicistní Kačina, Radim v unikátním slohu saské renesance, barokní zámek Zásnuky patřící dodnes Šternberkům, možná nejmladší český zámek v Ratboři i Kostelec nad Černými lesy snoubící renesanci a baroko.

Kostelecký zámek býval centrem lichtenštejnských držav v Čechách, suverénně největšího panství v regionu, po němž se dochovalo ohromné množství památek. A to včetně těch snad vůbec nejohroženějších, kterými jsou bývalé lichtenštejnské hospodářské dvory. Tyto pozůstatky po mimořádně promyšlené hospodářské soustavě, která region silně formovala, se bohužel vesměs bez většího

zájmu rozpadají a jen málokterý se podaří zachránit alespoň v trochu autentickém stavu.

Další skupinou památek, která z Kolínska rychle mizí, jsou staré továrny a další industriální stavby. Kdysi tak charakteristické cukrovary, jež hrály hlavní úlohu při hospodářském vzestupu regionu, byste tu v trochu zachovalejším stavu spočítali na prstech jedné ruky: Pečky, Zásnuky, Bečváry, Kolín. Ale ani z nich už toho moc nezůstalo. Vedle cukrovarů zanikly třeba i cihelna v Červených Pečkách nebo Bayerova tiskárna v Kolíně. Nejasné vyhlídky má bývalý domov žvýkaček Pedro, cenný areál čokoládovny ve Velimi. Větší šanci na záchranu mají spíše oblíbené pivovary. Do původní krásy se tak vrací ty nejceněnější v Kostelci nad Černými lesy nebo v Českém Brodě.

Různých druhů cenných historických objektů je ve městech a vesnicích Kolínska samozřejmě mnohem více. Jejich výčet však překračuje možnosti tohoto článku. Leccos se podařilo zachránit, ale mnoho dalšího na svou záchranu čeká, nebo rovnou nenávratně mizí. Mizí i půvab velké části staré zástavby pod náporom zateplování, betonových plotů a dalších stavebních úprav. Takže i ve třetí dekádě 21. století a pětatřicet let po konci komunismu je potřeba záchrany místní kulturní identity stále naléhavá.

Kolínský židovský hřbitov.

Foto: Tomáš Fošum

Jan Holovský

BENEFIČNÍ FESTIVAL ŘETÍZKÁR

JÁCHYMOV

31.5.–2.6.

2024

NA FES

TIVAL

ŘETÍZ

KÁRN

A FES

TIVAL

ŘETÍZ

KÁRNA

FESTIVAL

ŘETÍZKÁRNA

PÁTEK | ŠLIKOVA VĚŽ

koncert Vítkovo kvarteto

SOBOTA | ŘETÍZKÁRNA

procházka po Naučné stezce
Jáchymovské peklo • koncerty
(Signál, J.A.T., oheň&hudba)
• diskuse (Traumata 20. století,
Vliv jáchymovských lágrů na
okolí) • light design • komunitní
kino • dílny pro děti • občerstvení

NEDĚLE | ŘETÍZKÁRNA

komunitní brunch • scénický
tanec • živá hudba • truhlářský
workshop • povídání se skauty

Pověsme lhostejnost na hřebík!

www.retizkarna.cz

PARTNEŘI

NOVINÁŘSKÝ
INKUBÁTOR

političtí
vězňáci.cz

Karlovy Vary
Český rozhlas

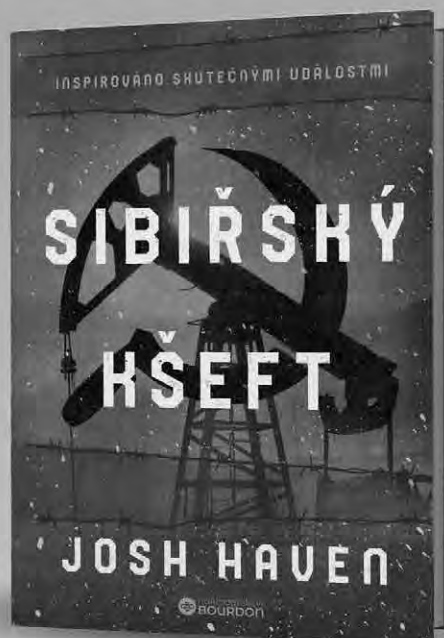

JARNÍ NOVINKY

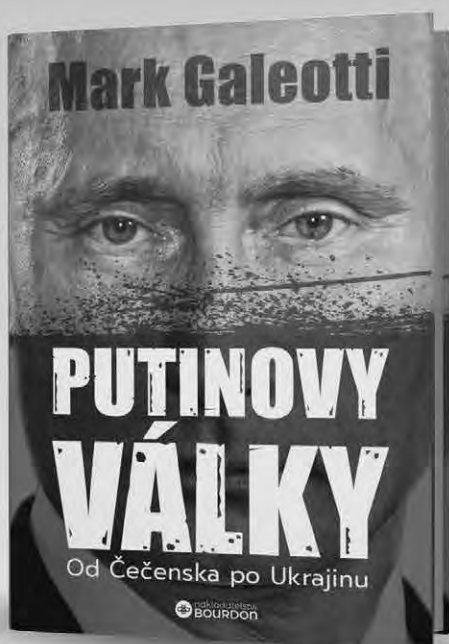
nakladatelství Bourdon

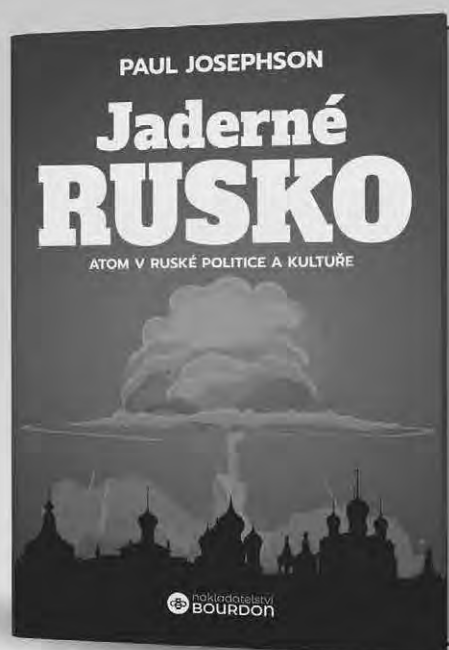
Román o zákulisí Kremlu.

*Ruská cesta nejbohatšího Čecha.
Kniha inspirovaná příběhem
Petra Kellnera.*

*Jak Putin proměnil Rusko
a zničil mezinárodní řád?*

*Pod pokličkou
ruské jaderné hrozby.*

